

Ir. P.J. Rijk

Med. No. 365

OUDDORP-WEST

DE LAND- EN TUINBOUW IN EEN LANDINRICHTINGSGBIED
OP GOEREE-OVERFLAKKEE

SIGN: L 27-365
EX. NO: c
MLV:

Mei 1987

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

OUDDORP-WEST; De land- en tuinbouw in een landinrichtingsgebied op Goeree-Overflakkee.

Rijk, P.J.

Den-Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987.

67 p., tab, krt.

Dit rapport beschrijft de recente (1980-1985) en de te verwachten structurele ontwikkeling (tot 1995) van de land- en tuinbouw in een landinrichtingsgebied van ca. 1200 ha gelegen in de gemeente Goedereede.

De produktie betreft vooral de zaadteelt en andere opengrondstuinbouw. Daarnaast komt ook akkerbouw en veehouderij voor. In het rapport is apart aandacht besteed aan de zaadteelt.

Structuur van de land- en tuinbouw/Landinrichting/Zaadteelt/
Opengrondstuinbouw/Zuid-Holland/Ouddorp-West

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK	13
2. ALGEMENE ORIENTATIE	14
2.1 Ligging en gebiedsgrootte	14
2.2 Bevolking en werkgelegenheid	14
2.3 Planologische bestemming	17
2.4 Bodemgesteldheid	17
2.5 Korte schets van de land- en tuinbouw in het gebied	18
3. BEDRIJVEN EN ARBEIDSKRACHTEN	20
3.1 Ontwikkeling van het aantal bedrijven naar beroepsgroep	20
3.2 Het bedrijfstype	23
3.3 Arbeidskrachten en arbeidsbezetting per bedrijfstype	24
3.4 Leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging	26
4. CULTUURGROND EN CULTUURTECHNISCHE OMSTANDIGHEDEN	28
4.1 De oppervlakte cultuurgrond van de bedrijven	28
4.2 Wisselingen in grondgebruik	29
4.3 Eigendomssituatie	30
4.4 Cultuurtechnische omstandigheden	31
5. GRONDGEBRUIK EN PRODUKTIE	34
5.1 Inleiding	34
5.2 Grondgebruik en produktiesamenstelling	34
5.3 De zaadteelt	36
5.3.1 Enige algemene karakteristieken van de zaadteelt	37
5.3.2 De zaadteelt in het zuidwestelijk zeeleigebied	38
5.3.3 De zaadteelt in Ouddorp en omgeving	39
5.3.4 De zaadteelt in Ouddorp-West	40
5.4 De overige tuinbouw	42
5.5 De akkerbouw	44
5.6 De veehouderij	45

INHOUD (vervolg)

	Blz.
6. ECONOMISCHE ASPECTEN	47
6.1 Inleiding	47
6.2 De economische betekenis van de land- en tuinbouw in het studiegebied	47
6.3 Produktieomvang per bedrijf	48
6.4 De inkomens op de hoofdberoepsbedrijven	49
7. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN	51
7.1 Inleiding	51
7.2 Het aantal hoofdberoepsbedrijven	51
7.3 Het aantal nevenbedrijven	52
7.4 Cultuurgrond	53
7.5 Grondmobiliteit	54
7.6 Bedrijfsoppervlaktestructuur	54
7.7 Het grondgebruik	55
7.8 Ontwikkeling van de bedrijfstypen	55
7.9 Het aantal arbeidskrachten	57
7.10 Produktieomvang en inkomenssituatie	58
8. SLOTBESCHOUWING	59
LITERATUUR	62
BIJLAGEN	64

Woord vooraf

Ten behoeve van de voorbereiding van het landinrichtingsproject Ouddorp-West zal een landbouwstructuuradvies worden opgesteld. Hierin dienen de wensen uit het oogpunt van de land- en tuinbouw met betrekking tot de inrichting van het gebied tot uitdrukking te komen.

In het kader van de op te stellen adviesnota heeft de Landinrichtingsdienst het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek in te stellen naar de sociaal-economische ontwikkeling van de land- en tuinbouw.

In deze publikatie zijn de resultaten van dit onderzoek naar de huidige situatie in de land- en tuinbouw en naar de ontwikkeling in de afgelopen jaren neergelegd. Tevens is een beeld geschetst van de te verwachten toekomstige ontwikkeling van de land- en tuinbouw en worden er aanbevelingen gedaan om bestaande knelpunten op te lossen.

Dit onderzoek is uitgevoerd op de afdeling Structuuronderzoek. De analyse en rapportering zijn verzorgd door ir. P.J. Rijk, medewerker van deze afdeling.

De directeur,

J. de Veer

Den Haag, mei 1987

Samenvatting

- Het karakter van de studie

Ten behoeve van de voorbereiding van het landinrichtingsproject "Ouddorp-West" is in dit rapport de structuur van de land- en tuinbouw in dit gebied geanalyseerd. Tevens is een beeld geschetst van de verwachte toekomstige ontwikkeling zonder een nieuwe inrichting van het gebied. Het onderzoek is door het LEI verricht in opdracht van de Landinrichtingsdienst.

- Ligging en gebruik van de ruimte

Het landinrichtingsproject Ouddorp-West is gelegen in het uiterste westen van het eiland Goeree-Overflakkee.

De cultuurgrond wordt voor 44% gebruikt als bouwland, voor 22% als grasland, voor 20% voor de teelt van groenten- en bloemzaad en voor 14% voor andere tuinbouwteelten (waarvan de helft voor vroege aardappelen). Het totale landinrichtingsproject beslaat een oppervlakte van 1.210 ha (inclusief wegen, waterlopen, woningen, erven, campings, vakantiebungalowparken en grond in gebruik bij niet-geregistreerden). De in het onderzoek betrokken bedrijven hebben 921 ha cultuurgrond in gebruik.

De bodem van het studiegebied bestaat voor ongeveer de helft uit zandgronden en voor de andere helft uit lichte en zware zavelgronden (meestal op een zandondergrond).

- Ruimtelijke ordening

Voor het studiegebied zijn twee bestemmingsplannen buitengebied van belang. Voor het westelijk deel van het studiegebied is een sinds 1978 geldend bestemmingsplan van kracht; bijna alle gronden hierin zijn bestemd voor agrarische doeleinden. Het andere bestemmingsplan is nog niet volledig door de Kroon vastgesteld. In dit bestemmingsplan hebben de schurvelingen (dit zijn opgeworpen zandwallen van 1-3 meter hoogte met daarop veelal begroeiing) de bestemming natuurgebied gekregen. De tussenliggende kavels hebben meestal de bestemming beschermd landbouwgebied.

Voor de nabije toekomst zijn geen plannen voor uitbreiding van de bebouwing van Ouddorp in het studiegebied voorzien.

- Aantal hoofdberoepsbedrijven loopt terug, aantal nevenbedrijven stijgt

In 1985 waren er in het studiegebied 69 hoofdberoepsbedrijven en 65 geregistreerde nevenbedrijven. Het totale aantal bedrijven is de afgelopen jaren iets gestegen; dit kwam vooral door een toename van het aantal nevenbedrijven (ongeveer 30% in vijf jaar tijds). De meeste nevenbedrijven zijn van rustende agrariërs. Het aantal hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen jaren gemiddeld met bijna 3% per jaar afgenomen. Dit is meer dan landelijk en in Zuid-Holland het geval is (beide ongeveer 2% per jaar).

- Toenemende vergrijzing en weinig opvolging

De afgelopen jaren is er een sterke vergrijzing opgetreden onder de bedrijfshoofden in het studiegebied. Zo was in 1980 65% van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven ouder dan 50 jaar. In 1985 was dit percentage gestegen tot 74%.

Over tien jaar zal de gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden iets gedaald zijn. Het proces van de steeds toenemende vergrijzing is dan gekeerd. Toch zal ook dan nog twee derde van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar zijn.

Op ongeveer een kwart van de bedrijven waar het bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar is, is een opvolger aanwezig. Dit is erg weinig in vergelijking met andere gebieden.

Mede op grond hiervan wordt voor de komende tien jaar verwacht dat het aantal hoofdberoepsbedrijven in een iets hoger tempo (ca. 3,6% per jaar) zal verminderen als in het recente verleden. Het aantal nevenbedrijven zal nog verder toenemen.

- Minder vaste en meer losse arbeidskrachten

Het aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten (20 uur of meer per week werkzaam) op de hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen jaren verminderd van 107 tot 93; deze vermindering was ongeveer hetzelfde als die van het aantal hoofdberoepsbedrijven. Wel steeg gerekend over alle bedrijven de afgelopen jaren het totale aantal arbeidskrachten dat geheel, gedeeltelijk, regelmatig of onregelmatig in de land- of tuinbouwsector werkzaam is (van 193 tot 210 personen). Het totale ingezette arbeidsvolume in het studiegebied bleef nagenoeg constant (ca. 150 arbeidsjaareenheden).

Voor de nabije toekomst wordt verwacht dat het totale ingezette arbeidsvolume ongeveer hetzelfde zal blijven. Wel zullen er minder regelmatig werkzame arbeidskrachten en nog meer onregelmatig of minder dan 20 uur per week werkzame arbeidskrachten zijn.

- Veel verschillende bedrijfstypen

De opengrondstuinbouw en daarbinnen speciaal de tuinbouw-zaadteelt is de belangrijkste produktietak in het studiegebied. Ouddorp en omgeving is één van de belangrijkste zaadteeltcentra van het land. Er zijn bijna geen bedrijven die geen tuinbouwzaadteelt in hun bouwplan hebben. Veelvuldig komt de combinatie van tuinbouw met veehouderij en akkerbouw voor.

Van de 69 hoofdberoepsbedrijven zijn er 34 in meer of mindere mate gespecialiseerd op de zaadteelt; verder zijn er 15 bedrijven in de categorie overige tuinbouw. Daarnaast zijn er 3 veehouderijbedrijven, 3 akkerbouwbedrijven en 14 gecombineerde bedrijven.

De afgelopen jaren is het aantal bedrijven dat zich op de zaadteelt gespecialiseerd heeft relatief toegenomen. Voorts nam het aantal gecombineerde bedrijven sterk toe. Het aantal bedrijven dat zich vooral op de akkerbouw en veehouderij toelegde is sterk teruggelopen.

- Stijging gemiddelde bedrijfsoppervlakte verwacht

De bedrijven hebben in het algemeen een niet zo'n groot areaal cultuurgrond: Twee derde van de hoofdberoepsbedrijven heeft minder dan 10 ha. Daar staat tegenover dat deze grond in het algemeen zeer intensief gebruikt wordt (tuinbouwzaadteelt en andere opengrondstuinbouw). Ook de akkerbouw- en de gecombineerde bedrijven hebben een relatief kleine bedrijfsoppervlakte.

Door de opheffing van kleine bedrijven en doordat de blijvende bedrijven grond zullen aantrekken zal de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven stijgen van 9,7 ha in 1985 tot ca. 13 ha in 1995 (in 1980 was dit 9,0 ha).

- Produktieomstandigheden niet optimaal

De verkavelingssituatie is zeer ongunstig. Slechts 7% van de hoofdberoepsbedrijven heeft minder dan 5 kavels. Bijna de helft van de bedrijven heeft zelfs 10 kavels of meer. Dit brengt relatief hoge transport- en bewerkingskosten met zich mee. Hier tegenover staat dat een zekere versnippering van de grond hier in tegenstelling tot andere gebieden ook voordelen biedt (verschillende bodemsoorten en verschillen in micro-klimaat door ligging ten opzichte van de zee geven risicospreiding in de zaadteelt en zorgen voor minder hoge arbeidspieken bij het zaaien, bewerken en oogsten in de zaadteelt).

De waterbeheersing is afgezien van enkele lokale knelpunten doorgaans goed. De interne ontsluiting in het gebied laat te wensen over.

- Zaadteelt belangrijkste produktietak

De afgelopen jaren is er in het gebied een geringe uitbreiding van de totale produktie geweest. Wel is de zaadteelt toegenomen. De omvang van de overige tuinbouw daarentegen liep terug. Verder steeg de veehouderijproduktie iets en bleef de akkerbouwproduktie ongeveer op hetzelfde niveau.

De zaadteelt maakt momenteel ongeveer de helft van de totale produktie in het gebied uit; dit betreft voor drie kwart bloemzaad en één kwart groentezaad. De overige tuinbouw omvat ongeveer één kwart van de totale produktie in het gebied. Hierbij gaat het voor de helft om vroege aardappelen. Daarnaast zijn gladiolen, sjalotten, witlof en andere opengrondsgroenteteelten van belang. De akkerbouw maakt 14% en de veehouderij 12% uit van de totale produktie.

Ondanks dat de nevenbedrijven bijna de helft van het aantal bedrijven uitmaken nemen ze van de totale land- en tuinbouwproduktie slechts 19% voor hun rekening (in 1980 was dit 16%).

Voor de nabije toekomst wordt een verdere uitbreiding van de zaadteelt verwacht. Verder wordt een stabilisatie van de overige tuinbouw en een lichte achteruitgang van de akkerbouw- en veehouderijproduktie verwacht.

- Economische aspecten

Het totale arbeidsinkomen dat in 1985 in het gebied in de land- en tuinbouw werd verdiend, bedraagt naar schatting ongeveer f 3,4 miljoen. De hoofdberoepsbedrijven namen hiervan ongeveer f 2,8 miljoen voor hun rekening (dat is ca. f 40.000,- per hoofdberoepsbedrijf). Het gemiddelde arbeidsinkomen per volwaardige arbeidskracht ligt op ongeveer f 28.000,- per jaar, hetgeen rond 20% onder het landelijk gemiddelde ligt. Van het totale arbeidsinkomen in het gebied komt 43% uit de zaadteelt, 30% uit de overige tuinbouw, 16% uit de akkerbouw en 11% uit de veehouderij.

Het gemiddelde arbeidsinkomen per volwaardige arbeidskracht zal naar verwachting de komende 10 jaar met ongeveer één derde toenemen.

- Enkele kengetallen

In de hiernavolgende tabel zijn enkele kengetallen van de recente en de te verwachten ontwikkeling van de land- en tuinbouw in het studiegebied weergegeven.

Tabel 1 Overzicht van enkele kengetallen: Het recente verleden en verwachte ontwikkeling van de land-en tuinbouw

	Aantal			Gemidd. jaalijkse verandering in %	
	1980	1985	1995	1980-1985	1985-1995
Hoofdberoepsbedrijven	80	69	48	-2,9	-3,6
Nevenbedrijven	50	65	75	+5,4	+1,4
Ha cultuurgrond totaal	904	921	925	+0,4	0
" " per hoofdber.bedr.	9,0	9,7	13,0	+1,6	+3,0
Arbeidskrachten op " 1)	107	93	74	-2,8	-2,3
Werkzame personen totaal 2)	193	210	230	+1,7	+0,9
SBE per hoofdberoepsbedrijf	113 3)	131	203	+3,0	+4,5
SBE per VAK	84 3)	97	132	+3,0	+3,1
Grondgebruik: Alle bedrijven:					
Ha grasland	177	205	205	+3,0	0
Ha bouwland	407	410	385	+0,1	-0,6
Ha zaadteelt	162	181	200	+2,2	+1,0
Ha overige tuinbouw	158	125	135	-4,6	+0,8

1) Regelmatig werkzaam, 20 uur of meer per week

2) Regelmatig, onregelmatig, meer of minder dan 20 uur per week
werkzame arbeidskrachten gerekend over alle bedrijven

3) Schatting

- Enkele slotopmerkingen

Met een volledige arbeidsinzet wordt in veel gevallen met een op zichzelf intensieve teelt (zaadteelt, vroege aardappelen, opengrondsgroenten, gladiolen etc.) een te gering totaal inkomen verkregen. Als gevolg van een en ander is er in het gebied weinig opvolging, vermindert het aantal hoofdberoepsbedrijven relatief snel en is er een toenemende vergrijzing.

Wil men deze processen keren en met name de hoofdberoepsbedrijven meer continuïteitsmogelijkheden op langere termijn bieden dan zijn er voor het gebied verschillende mogelijkheden denkbaar, onder meer:

- vergroting van de bedrijfsoppervlakte van bestaande hoofdberoepsbedrijven (dit is mogelijk door de voorziene hogere beroepsbeëindiging in de nabije toekomst)
- verdergaande specialisatie op enkele specifieke bloemzaadteelten
- beter uitwisseling van kennis en ervaringen op zaadteeltgebied
- inzetten van meer productieve arbeid in de winterperiode (witloftrek, bollentrek)

- verwerven van meer neveninkomsten op hoofdberoepsbedrijven (b.v. minicampings)
- verbetering van de cultuurtechnische omstandigheden kan een voorwaarde of stimulans zijn om de hiervoor geschetste ontwikkelingsmogelijkheden van de land- en tuinbouw in Ouddorp-West ook daadwerkelijk te benutten.

1. Doel en opzet van het onderzoek

Het waterschap Goeree-Overflakkee heeft in juni 1981 bij de Centrale Cultuurtechnische Commissie een aanvraag ingediend om gronden ten westen van Ouddorp in aanmerking te laten komen voor herinrichting of ruilverkaveling. In maart 1983 is er tevens een aanvraag voor ruilverkaveling van dit gebied ingediend door de drie Flakkeese landbouworganisaties.

In 1985 is het gebied geplaatst op het voorbereidingsprogramma voor landinrichtingsprojecten.

Bij de voorbereiding van het landinrichtingsproject "Ouddorp-West" zal er een landbouwstructuuradvies worden opgesteld. Hierin dienen de wensen uit landbouwkundig oogpunt met betrekking tot de inrichting van het gebied tot uitdrukking te komen.

In het kader hiervan heeft de Landinrichtingsdienst het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek in te stellen naar de sociaal-economische ontwikkelingen van de land- en tuinbouw in dit gebied.

Dit rapport geeft een beeld van de huidige situatie van de land- en tuinbouw en de recente ontwikkelingen daarin. Tevens is geprobeerd een beeld te schetsen van de mogelijke landbouwkundige situatie zonder landinrichting over tien jaar.

Bij dit onderzoek is in belangrijke mate gebruik gemaakt van gegevens van de landbouwtellingen van 1980 en 1985. Deze gegevens zijn aangevuld met informatie uit andere bronnen (literatuur, boekhoudgegevens e.d.) en van personen met een grondige kennis van de plaatselijke situatie. Daarnaast is bij dit onderzoek gebruik gemaakt van de cultuurtechnische inventarisatie van het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding en van de cultuurkaart die in de zomer van 1985 voor dit gebied gemaakt is.

2. Algemene orientatie

2.1 Ligging en gebiedsgrootte

Het landinrichtingsproject "Ouddorp-West" is gelegen ten westen van Ouddorp op Goeree-Overflakkee en wordt globaal begrensd in het westen en noorden door de Noordzee in het zuiden door de Grevelingen en in het oosten door de bebouwde kom van Ouddorp en de reeds tot stand gekomen ruilverkaveling "De Stelle" (voor een nauwkeuriger begrenzing: zie figuur 1.1).

De totale oppervlakte van het landinrichtingsgebied bedraagt ca. 1210 ha (exclusief De Westduinen). Dit betreft de totale oppervlakte van alle gronden. Hierin zitten dus naast de cultuurgrond ook wegen, waterlopen, erven, opstallen, agrarische en niet-agrarische bebouwingen, campings, vakantiebungalowparken en gronden in gebruik bij niet geregistreerden 1).

Het landinrichtingsgebied beslaat ca. één zesde deel van het grondgebied van de gemeente Goedereede.

De in het onderzoek betrokken bedrijven hadden in 1985 een totale bedrijfsoppervlakte van 1104 ha. Exclusief niet beteelbare oppervlakte (zoals gebouwen, erven, waterlopen, kavelpaden e.d.) is dit 921 ha cultuurgrond.

2.2 Bevolking 2) en werkgelegenheid 3)

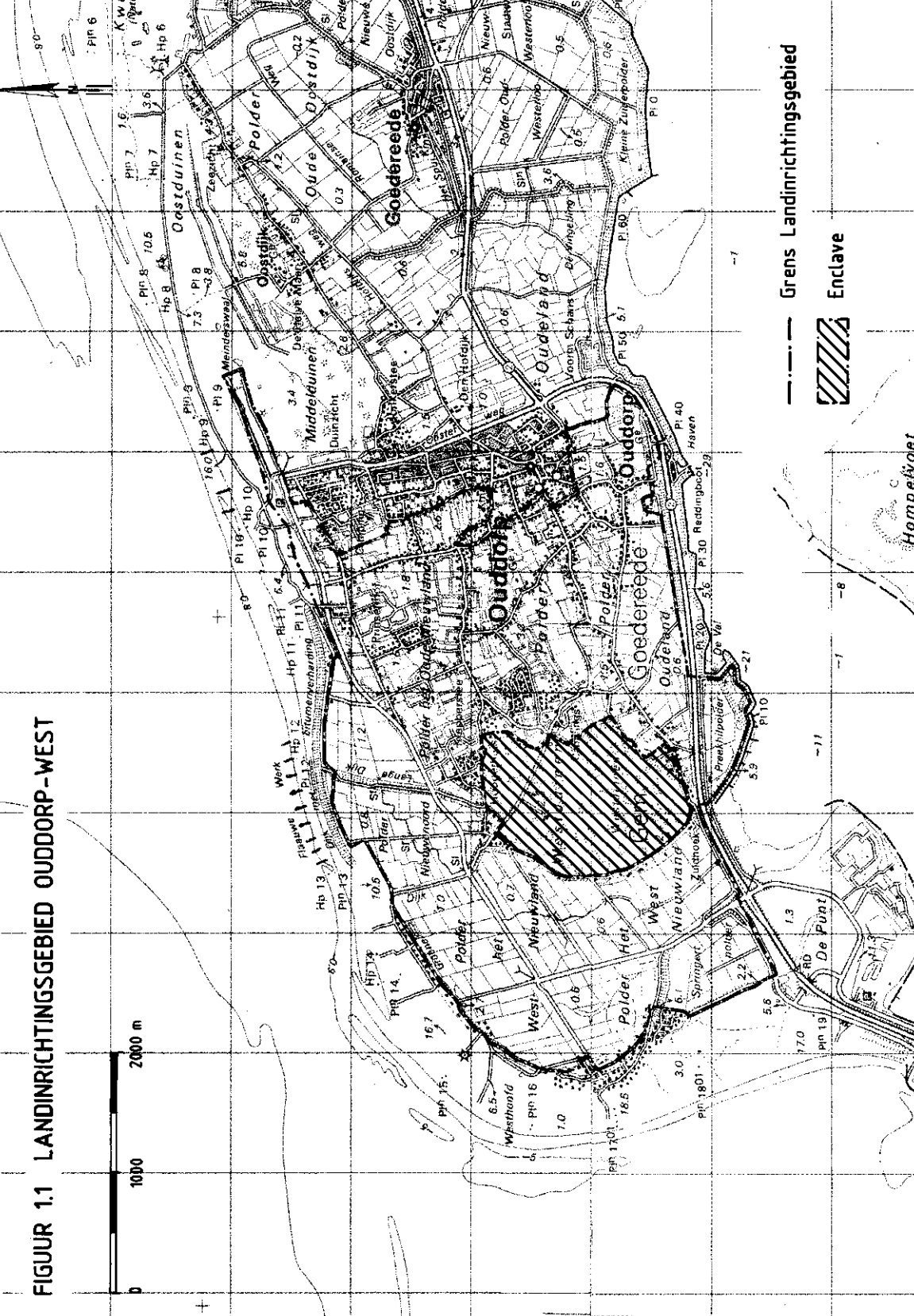
In Ouddorp met het omliggende buitengebied woonden per 1 januari 1986 5.439 mensen, waarvan naar schatting ca. 1.000 mensen in het landinrichtingsgebied. De afgelopen 10 jaar is de bevolking van de gehele gemeente Goedereede met ruim 17% toegenomen tot 10.444 mensen per 1 januari 1986. Deze groei is bijna drie keer zoveel als het landelijk gemiddelde, en werd vooral veroorzaakt door een overloop vanuit de zuidelijke Randstad.

Ouddorp was in het recente verleden (voor de uitvoering van het Deltaplan) zowel door haar geïsoleerde ligging als door haar religieuze achtergrond een vrij afgesloten en besloten gemeenschap.

Momenteel is van de totale mannelijke beroepsbevolking in de gemeente Goedereede ongeveer de helft buiten de gemeente werkzaam (de meesten hiervan pendelen naar Rijnmond). Van degenen die in de gemeente Goedereede wonen en werken is ongeveer 15% werkzaam

- 1) Dit zijn bedrijven met een bedrijfsomvang kleiner dan 10 sbe (standaardbedrijfseenheden)
- 2) Bron: Gemeentelijke informatie en CBS: Bevolking der gemeenten van Nederland.
- 3) Bron: Gemeentelijke informatie, arbeidsbureaus en onderzoek LEI.

FIGUUR 1.1 LANDINRICHTINGSGBIED OUDDORP-WEST

--- Grens Landinrichtingsgebied
 Enclave

Hempelvoet

-11

in de land- en tuinbouw. Daarnaast zijn er relatief veel mensen werkzaam in de visserij en in de recreatieve sector (campings, hotels, horeca). In het studiegebied is ongeveer de helft van de beroepsbevolking werkzaam in de land- en tuinbouw.

Het werkloosheidspercentage in de gemeente Goedereede (6% van de mannelijke afhankelijke beroepsbevolking; zomer 1986) is een stuk gunstiger dan dat van geheel Goeree-Overflakkee (9%), Zuid-Holland (12%) en Nederland (13%).

2.3 Planologische bestemming

Voor het landinrichtingsproject zijn twee verschillende bestemmingsplannen buitengebied van belang. Voor het westelijke deel van het studiegebied is dit het bestemmingsplan "Landelijk gebied" en voor het oostelijke deel is dit het bestemmingsplan "Oudeland en Oude Nieuwland".

Het bestemmingsplan "Landelijk gebied" van de gemeente Goedereede is door de Gemeenteraad vastgesteld op 29 december 1972 en goedgekeurd door Gedeputeerde Staten op 6 februari 1974. Door De Kroon is dit bestemmingsplan vastgesteld op 1 november 1978. De cultuurgrond in dit gebied is bijna geheel bestemd voor "agrarische doeleinden". Dit met uitzondering van De Westduinen, die de bestemming beschermd natuurgebied hebben gekregen.

Het bestemmingsplan "Oudeland en Oude Nieuwland" is door de Gemeenteraad vastgesteld op 23 april 1981 en door Gedeputeerde Staten na enkele wijzigingen goedgekeurd op 29 juli 1982. Momenteel lopen er met betrekking tot dit bestemmingsplan nog enkele beroepszaken bij de Kroon. In dit bestemmingsplan hebben de schurvelingen (dit zijn opgeworpen zandwallen van 1-3 meter hoogte met daarop veelal begroeiing) de bestemming natuurgebied. De tussenliggende kavels hebben meestal de bestemming "beschermd landbouwgebied" gekregen. Deze gronden zijn behalve voor de uitvoering van de agrarische bedrijfsvoering tevens bestemd voor het herstel en behoud van de landschappelijke, natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische waarden die voorkomen op de aangrenzende schurvelingen. Daarnaast hebben enkele kavels de bestemming "beschermd natuurgebied" gekregen. Het waterwingebied (van ca. 7 ha bij het Kleisteepad heeft eveneens de bestemming beschermd natuurgebied en beschermd landbouwgebied gekregen.

Voor de nabije toekomst zijn geen plannen voor uitbreiding van de bebouwing van Ouddorp in het studiegebied voorzien. Ook in de recreatiesector zijn buitenom de bestaande recreatieterreinen voor de nabije toekomst geen nieuwe ontwikkelingen voorzien.

2.4 Bodemgesteldheid 1)

Het studiegebied is globaal in te delen in drie polders; dit zijn de meest westelijk gelegen polder West-Nieuwland (globaal

1) Bron: Bodemkaart van Nederland (blad 36 en 42 Oost) en rapport ex. artikel 32 van de Ruilverkavelingswet 1954.

ten westen van De Westduinen), de polder Het Oude Nieuwland (globaal ten noorden van de Dijkstelweg) en de polder Het Oudeland (globaal ten zuiden van de Dijkstelweg).

De bodem van de polder West-Nieuwland betreft voornamelijk lichte en zware zavel. Het zijn meest kalkrijke poldervaaggronden. Onder de klei-bovenlaag bevindt zich meestal een zand-ondergrond. Het zand begint tussen de 25 en 80 cm onder maaiveld. Het vocht-houdend vermogen van deze gronden is redelijk. In de zomer echter kunnen tijdelijk vochttekorten optreden.

In de polder Het Oude Nieuwland komen in het Noorden (globaal ten noorden van de Oude Nieuwlandse weg) kalkrijke lichte zavelgronden (op een zandondergrond) en kalkhoudende matig fijnzandige zandgronden voor. Ten Zuiden van de Oude Nieuwlandse weg komen in deze polder evenals in het noordelijk van de polder Oudeland "uitgemijnde" zandgronden voor. Dit zijn afgegraven gronden met een zandprofiel. De bovengrond is meestal 10 tot 30 cm dik en bevat maar weinig organische stof en is afwisselend kalkrijk of kalkloos. In het verleden (vanaf de vorige eeuw) zijn deze gronden afgegraven met het doel om dichter bij de grondwaterspiegel te komen en zo de droogtegevoeligheid te verminderen. Het overtollige zand zette men op aan de rand van de percelen, zodat daar een wal ontstond. Deze walletjes worden schurvelingen genoemd. Door toevoeging van zand vanuit het perceel breidde deze wal zich in de loop der tijd in hoogte en breedte steeds verder uit. Deze wallen zijn veelal begroeid; deels spontaan ontstaan en deels vroeger aangeplant voor eigen gebruik. Deze wallen variëren in hoogte van 1 tot 3 meter en in breedte van 1 tot 10 meter. In veel gevallen ontstond deze wal op de vroegere eigendomsgrens, die dikwijls bestond uit een zandwal van ca. 1 meter hoogte met aan weerszijden een greppel. De zandwallen, die ter plaatse "hoogten" worden genoemd, dienden samen met de begroeiing als veekering en mogelijk om verstuivingen tegen te gaan. Reeds in de 15e eeuw waren er al schurvelingen in het gebied aanwezig.

In het zuidelijk deel van de polder Oudland (globaal gelegen ten zuiden van de Oudelandse weg) komen "omgezette" gronden voor. Dit zijn gronden waarvan de kalkrijke klei uit de ondergrond naar de oppervlakte is gebracht. Gelijktijdig is de oorspronkelijke schrale bovengrond naar onderen gebracht. Deze gronden hebben een labiele structuur en zijn meestal zeer slempgevoelig.

Hoewel er veel verschillen optreden van perceel tot perceel (afhankelijk van de verschillen in bodemgesteldheid, mate van uitmijning en de mate en manier van omzetting) zijn veel gronden in de polder West-Nieuwland en de polder Oudland droogtegevoelig.

2.5 Korte schets van de land- en tuinbouw in het gebied

De opengrondstuinbouw en speciaal daarbinnen de tuinbouw-zaadteelt zijn de belangrijkste produktietakken in het studiegebied. Ouddorp en omgeving is één van de belangrijkste zaadteelt-

centra van ons land. Voor sommige specifieke bloemzaadteelten zelfs het belangrijkste centrum. Er zijn in het studiegebied bijna geen bedrijven die geen tuinbouwzaadteelt in hun bouwplan hebben. Veelvuldig komt de combinatie van tuinbouw met veehouderij en akkerbouw voor.

De cultuurgrond wordt voor 44% als bouwland en voor 22% als grasland gebruikt. De zaadteelt betreft 20% en de overige tuinbouwteelten 14% van het grondgebruik.

Met betrekking tot de produktie (in sbe) is de zaadteelt de grootste produktierichting (50%), gevolgd door de overige tuinbouwteelten (24%), de akkerbouw (14%) en de veehouderij (12%).

In totaal zijn er in het gebied 134 geregistreerde bedrijven. Dit betreft 69 hoofdberoepsbedrijven en 65 nevenbedrijven. De nevenbedrijven maken dus bijna de helft uit van het aantal bedrijven, hetgeen zeer veel is vergeleken met andere gebieden. De totale oppervlakte geregistreerde cultuurgrond van alle bedrijven in het gebied (inclusief de grond die deze bedrijven buiten het studiegebied gebruiken) bedraagt 921 ha. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven bedraagt 9,7 ha en die van de nevenbedrijven 3,8 ha.

Het aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven bedraagt in totaal 93 (dat is gemiddeld 1,35 per bedrijf). Daarnaast zijn er veel losse arbeidskrachten op de bedrijven werkzaam.

Voorts is er vergeleken met andere gebieden een relatief sterke afname van het aantal hoofdberoepsbedrijven en een relatief sterke toename van het aantal nevenbedrijven. Ook is er sprake van een toenemende vergrijzing en zijn er weinig opvolgers.

De verkavelingssituatie in het gebied is zeer ongunstig. Bijna de helft van de hoofdberoepsbedrijven heeft tien kavels of meer.

3. Bedrijven en arbeidskrachten

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de ontwikkeling van de landbouw in de afgelopen jaren. Beschreven wordt de ontwikkeling van het aantal bedrijven en arbeidskrachten, het bedrijfstype, de leeftijd van de bedrijfshoofden en de opvolgingssituatie.

3.1 Ontwikkeling van het aantal bedrijven naar beroepsgroep 1)

In 1985 woonden er in Ouddorp-West 119 bedrijfshoofden. Daarnaast woonden er in de bebouwde kom van Ouddorp nog 32 bedrijfshoofden met grond in het studiegebied. Van deze 32 bedrijfshoofden hadden er 15 hun economisch zwaartepunt in het studiegebied liggen (d.w.z. meer dan de helft van hun inkomen werd verkregen in het landinrichtingsgebied).

In dit rapport zal, tenzij anders vermeld wordt, uitgegaan worden van de 119 bedrijven, waarvan het bedrijfshoofd woonachtig is in het landinrichtingsgebied en de 15 bedrijven die hun economisch zwaartepunt in dit gebied hebben (Totaal dus 134 bedrijven).

Bij de beschrijving van de ontwikkeling van het aantal bedrijven wordt onderscheid gemaakt in hoofdberoeps- en nevenbedrijven. Hoofdberoepsbedrijven zijn die bedrijven, waarbij het bedrijfshoofd meer dan de helft van zijn arbeidstijd werkzaam is in de land- of tuinbouw. Hoofdberoepsbedrijven worden onderscheiden in A-bedrijven (het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf) en B-bedrijven (het bedrijfshoofd besteedt meer dan de helft van zijn arbeidstijd aan het eigen land- of tuinbouwbedrijf; tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep). Op nevenbedrijven werkt het bedrijfshoofd meer dan de helft van zijn arbeidstijd buiten het eigen land- of tuinbouwbedrijf. Nevenbedrijven worden onderscheiden in C-bedrijven (minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen land- of tuinbouwbedrijf besteed) en D-bedrijven (rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik). Daarnaast worden er nog z.g. S-bedrijven onderscheiden (een Speciaal bedrijf is b.v. een bedrijf van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Klooster, e.d.). In Ouddorp-West is er één S-bedrijf, dat van de Stichting Zuid-Hollands Landschap is.

- 1) De gegevens in dit en de volgende hoofdstukken zijn mede gebaseerd op cijfers uit de metellingen van de landbouw, die via het CBS worden verzameld. Deze gegevens hebben betrekking op alle geregistreerde bedrijven (groter dan 10 sbe) in het landinrichtingsgebied en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben. Daarnaast zijn die bedrijven (groter dan 10 sbe) in het onderzoek betrokken die hun economisch zwaartepunt in het landinrichtingsgebied hebben.

In tabel 3.1 is weergegeven hoeveel bedrijven er van elk beroepsgroepen-type zijn en hoeveel cultuurgrond ze samen in gebruik hebben. Deze indeling is gebaseerd op informatie van streekkenners in het landinrichtingsgebied.

Tabel 3.1 Bedrijven en oppervlakte cultuurgrond naar beroepsgroep

Beroepsgroep	Bedrijven			Ha cultuurgrond		
	aantal		perc.	areaal		perc.
	1980	1985	1985	1980	1985	1985
A-bedrijven	63	49	36	557	489	53
B-bedrijven	17	20	15	159	181	20
Tot. hoofdberoepsbedr.	80	69	51	716	670	73
C-bedrijven	30	28	21	116	136	15
D-bedrijven	19	36	27	48	91	10
S-bedrijven	1	1	1	24	24	2
Tot. nevenbedrijven	50	65	49	188	251	27
Totaal bedrijven	130	34	100	904	921	100

Het aantal nevenbedrijven is de laatste jaren sterk toegenomen, vooral dat van rustende agrariërs. Veel oudere bedrijfshoofden verminderden hun land- of tuinbouwactiviteiten maar hielden hun bedrijf nog wel aan. Men stopt niet echt als men op leeftijd komt, maar men houdt meestal zijn bedrijf aan zolang dit mogelijk is.

In 1980 was bijna 40% van de bedrijven een nevenbedrijf. In 1985 was bijna de helft van alle bedrijven een nevenbedrijf. Dit is zeer veel vergeleken met het landelijk beeld (gemiddeld ca. 30%). Daarnaast is ook het aantal hoofdberoepsbedrijven met neveninkomsten relatief sterk toegenomen. Tussen 1980 en 1985 is het percentage hoofdberoepsbedrijven met neveninkomsten van ruim 20% tot bijna 30% gestegen.

In dit verband speelt waarschijnlijk ook een rol dat de werkgelegenheidssituatie in het gebied relatief gunstig is. (zie ook paragraaf 2.2); de havens van Rijnmond zijn dichtbij; voorts is er werkgelegenheid bij de visafslag in Stellendam en in de recreatiesector.

Van de bedrijfshoofden op de B-bedrijven is 45% voor een deel van zijn arbeidstijd werkzaam als vissorteerder bij de afslag in Stellendam en 30% als loonwerker.

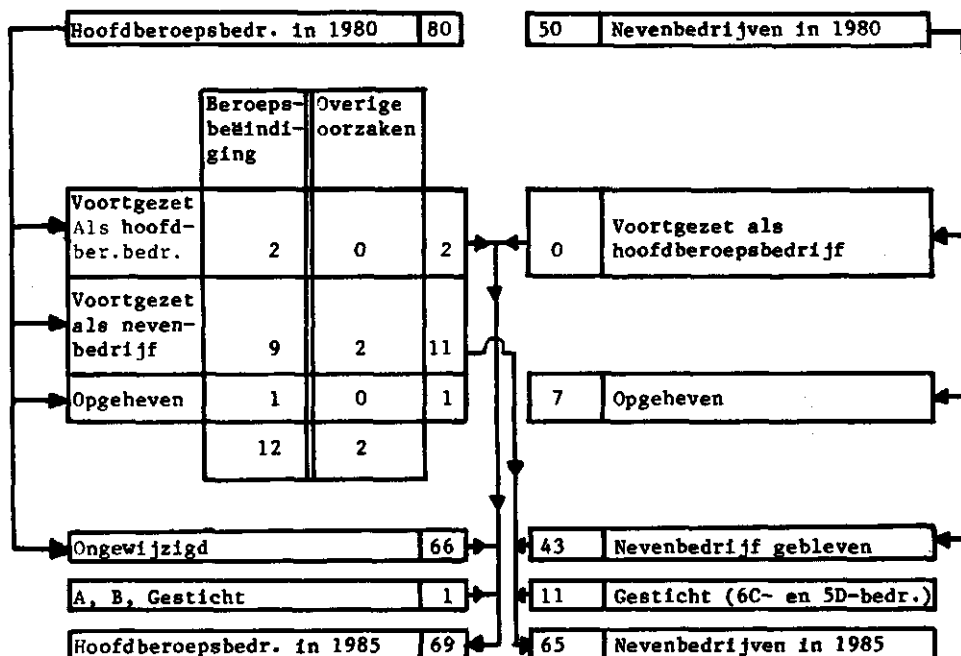
Naast de in tabel 3.1 weergegeven geregistreerde land- en tuinbouwbedrijven komt er in het studiegebied veel grond voor die

in gebruik is van personen die niet telplichtig zijn (particulier grondgebruik, d.w.z. grondgebruik dat niet geregistreerd wordt bij de landbouwtelling). Uit de cultuurtechnische inventarisatie van het I.C.W. (Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding) blijkt dit te gaan om totaal 177 kavels met een totale oppervlakte van 123 ha in gebruik bij 120 particulieren.

In dit gebied is de afgelopen jaren het totale aantal bedrijven toegenomen met gemiddeld 0,6% per jaar. Deze toename van het totale aantal bedrijven is tegengesteld aan dat van het landelijke en provinciale beeld (voor beide een afname van gemiddeld 1,3% per jaar). Dit is het resultaat van een relatief sterke afname van het aantal hoofdberoepsbedrijven (gemiddeld -2,9% per jaar tegenover ongeveer -2% per jaar in Zuid-Holland en het gehele land) en een relatief nog sterkere toename van het aantal nevenbedrijven (gemiddeld +5,4% per jaar in het studiegebied tegenover ongeveer +1% in Zuid-Holland en +½% in het gehele land).

In figuur 3.1 wordt nader ingegaan op de afname van het aantal hoofdberoepsbedrijven, de toename van het aantal nevenbedrijven en de achtergronden hiervan.

Figuur 3.1 Veranderingen in het aantal hoofdberoeps- en nevenbedrijven

Relatief weinig hoofdberoepsbedrijven werden door een opvolger voortgezet (slechts 2). Ook echte opheffing van hoofdberoepsbedrijven kwam bijna niet voor (slechts 1). Beroepsverandering kwam in het geheel niet voor. De meeste hoofdberoepsbedrijven verdwenen doordat oudere bedrijfschefs hun bedrijf gingen voortzetten als nevenbedrijf. Door stichting kwam er in het studiegebied slechts 1 hoofdberoepsbedrijf bij.

Het aantal nevenbedrijven vermeerderde zowel doordat vele voorheen oudere hoofdberoepsbedrijfschefs hun bedrijf bleven aanhouden als nevenbedrijf (11), als door stichting van nieuwe nevenbedrijven (eveneens 11). Voor een deel betrof dit bedrijven die er in feite voorheen al waren maar toen net onder de telgrens (10 sbe) vielen. Van deze nieuwe stichtingen hadden er 6 een hoofdberoep buiten de landbouw en 5 betroffen in feite rustenden. Opgeheven werden 7 nevenbedrijven.

3.2 Het bedrijfstype

De opengrondstuinbouw en speciaal daarbinnen de tuinbouw-zaadteelt staat in Ouddorp-West centraal.

Er zijn slechts 5 hoofdberoepsbedrijven die geen tuinbouw-zaadteelt in hun bouwplan hebben en slechts 3 hoofdberoepsbedrijven zonder tuinbouw in de open grond. Veelvuldig komt de combina-

Tabel 3.2 Aantal bedrijven naar bedrijfstype

Bedrijfstype	Hoofdberoepsbedr.		Nevenbedrijven	
	1980	1985	1980	1985
Gesp. zaadteeltbedrijven 1)	8	18	3	14
Overwegend " 2)	28	16	8	7
Overige tuinbouwbedrijven 3)	25	15	18	9
Akkerbouwbedrijven 4)	6	3	10	12
Veehouderijbedrijven 5)	7	3	5	10
Gecombineerde bedrijven 6)	6	14	6	13
Totaal	80	69	50	65

- 1) Meer dan 80% van alle sbe's betreft de zaadteelt.
- 2) 60-80% van alle sbe's betreft de zaadteelt.
- 3) Meer dan 60% van alle sbe's betreft de tuinbouw, minder dan 60% voor de zaadteelt.
- 4) Meer dan 60% van alle sbe's betreft de akkerbouw.
- 5) Meer dan 60% van alle sbe's betreft de veehouderij.
- 6) Geen van de produktierichtingen tuinbouw, akkerbouw of veehouderij maakt meer dan 60% van alle sbe's uit. In 1985 waren dit wat de hoofdberoepsbedrijven betreft 9 gemengde akkerbouw/tuinbouwbedrijven, 4 veehouderij/akkerbouw/tuinbouwbedrijven en 1 veehouderij/akkerbouwbedrijf.

tie van tuinbouw met veehouderij en akkerbouw voor. Al naar gelang hun belangrijkste produktierichting zijn de bedrijven in tabel 3.2 ingedeeld naar bedrijfstype. Dit zowel voor 1980 als 1985.

De laatste jaren is het aantal bedrijven dat zich op de zaadteelt heeft gespecialiseerd relatief toegenomen. Dit gebeurde vooral vanuit de groep overige tuinbouwbedrijven. Voorts nam het aantal gecombineerde bedrijven sterk toe. Deze aanwas was vooral afkomstig van voorheen overige tuinbouwbedrijven, akkerbouwbedrijven en veehouderijbedrijven. Het aantal bedrijven dat zich vooral op de akkerbouw en veehouderij toelegde is sterk teruggelopen. In bijlage 1 is weergegeven hoe dit mutatieproces tussen de diverse bedrijfstypen verliep.

3.3 Arbeidskrachten en arbeidsbezetting per bedrijfstype

In 1985 werkten er op de 69 hoofdberoepsbedrijven 93 regelmatig werkzame arbeidskrachten (meer dan 20 uur per week). Dit waren vooral bedrijfshoofden. Er werken in vergelijking met ande-

Tabel 3.3 Aantal regelmatig meewerkende arbeidskrachten (20 uur en meer per week) naar beroepsgroep

Beroepsgroep	Hoofdbe- roepsbedr.		Neven- bedrijven		Alle bedrijven	
	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Bedrijfshoofden	87	77	23	25	110	102
Echtgenoten	9	5	3	4	12	9
Meewerkende zoons	8	9	0	3	8	12
Niet-gezinsarbeidskr.	3	2	1	4	4	6
Totaal	107	93	27	36	134	129
Arbeidskr. per bedr. 1)	1,34	1,35	0,54	0,55	1,03	0,96
Overige arbeidskr. 2)	30	30	29	51	59	81
Totaal AJE 3)	115	100	34	49	149	149
AJE per bedrijf	1,43	1,46	0,69	0,75	1,14	1,11

- 1) Regelmatig meewerkende arbeidskrachten 20 uur en meer per week werkzaam.
- 2) Niet-regelmatig of minder dan 20 uur per week werkzame arbeidskrachten.
- 3) Één arbeidsjaareenheid (AJE) is de hoeveelheid werk die één regelmatig werkzame arbeidskracht in één jaar verricht. De niet-regelmatig werkzame of minder dan 20 uur per week werkzame arbeidskrachten zijn op 0,25 AJE gesteld.

re gebieden relatief weinig echtgenoten, kinderen en vreemde arbeidskrachten regelmatig mee op de bedrijven (wel als losse arbeidskracht of voor minder dan 20 uur per week). Het aantal arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven nam ongeveer in dezelfde mate af als het aantal hoofdberoepsbedrijven, zodat de arbeidsbezetting per bedrijf ongeveer hetzelfde bleef (in 1985 1,46). Afgezien van losse arbeidskrachten en meewerkende echtgenotes bestaat ruim driekwart van de bedrijven uit éénmansbedrijven. De overige bedrijven zijn op één na allemaal tweemansbedrijven.

Op de hoofdberoepsbedrijven zijn naast de regelmatig werkzame ook nog 30 andere arbeidskrachten werkzaam. Op de nevenbedrijven waren in 1985 naast 36 regelmatig werkzame arbeidskrachten 51 andere arbeidskrachten werkzaam.

Het totale aantal arbeidskrachten dat geheel of gedeeltelijk in de land- en tuinbouwsector werkzaam is, is de afgelopen jaren gestegen van 193 tot 210.

De totale hoeveelheid arbeid die direct in de land- en tuinbouwsector gestoken wordt is de laatste jaren constant gebleven (het arbeidsvolume bleef 149 arbeidsjaareenheden).

De arbeidsbezetting per bedrijf is het hoogst op de gecombineerde bedrijven. De gespecialiseerde zaadteelt- en de akkerbouwbedrijven hebben de laagste arbeidsbezetting.

Tabel 3.4 Arbeidsbezetting en areaal cultuurgrond naar bedrijfstype. Hoofdberoepsbedrijven

Bedrijfstype	RWA 1) per bedrijf		Cultuurgrond per bedrijf		Cultuurgrond per RWA (ha)	
	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Gespec. zaadteeltbedr.	1,13	1,17	6,0	6,8	5,3	5,8
Overw. " "	1,14	1,31	7,1	7,9	6,2	6,0
Ov. tuinbouwbedrijven	1,52	1,27	8,8	7,3	5,8	5,7
Akkerbouwbedrijven	1,33	1,00	17,8	9,7	13,4	9,7
Veehouderijbedrijven	1,57	1,33	9,0	19,3	5,7	14,5
Gecombineerde bedrijven	1,50	1,79	13,2	15,9	8,8	8,9
Totaal	1,34	1,35	9,0	9,7	6,7	7,2

1) RWA = regelmatig werkzame arbeidskracht 20 uur of meer per week werkzaam

De zaadteelt- en de overige tuinbouwbedrijven zijn gemiddeld het kleinst in oppervlakte. Omdat de intensiteit van het grondgebruik op deze bedrijven het hoogst is, is het niet zo verwon-

lijk dat het areaal cultuurgrond per regelmatig werkzame arbeidskracht op deze bedrijven het laagst is. Het hoogst is dit op de akkerbouw- en de veehouderijbedrijven. De gecombineerde bedrijven liggen hier tussen in.

Tussen 1980 en 1985 is de gemiddelde bedrijfsoppervlakte per bedrijfstype van de zaadteelt-, overige tuinbouw- en de gecombineerde bedrijven ongeveer hetzelfde gebleven. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de akkerbouwbedrijven daarentegen is sterk gedaald. Dit komt doordat enkele relatief grote akkerbouwbedrijven nu een gecombineerd bedrijf zijn. Bij de veehouderijbedrijven gebeurde juist het omgekeerde. Daar gingen juist enkele relatief kleine veehouderijbedrijven er een andere produktietak bij doen (en werden zo een gecombineerd bedrijf).

3.4 Leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging

De laatste jaren is er in sterke mate een verdere vergrijping opgetreden in het studiegebied. Zo was in 1980 65% van de bedrijfshoofden 50 jaar of ouder. In 1985 was dit 74%. Dit ligt ver boven het landelijk gemiddelde (53%).

Tabel 3.5 Leeftijd bedrijfshoofden en opvolgingssituatie (hoofdberoepsbedrijven)

Leeftijd bedrijfs- hoofd	Bedrijfshoofden 1)				Aantal bedrijven in 1985		
	aantal		percentage		met opvol- ger	zonder opvol- ger	opvol- ging on- bekend
	1980	1985	1980	1985			
Tot 30 jaar	2	1	2	1			
30-40 jaar	6	4	8	6			
40-50 jaar	20	13	25	19			
50-55 jaar	12	12	15	17	3	6	3
55-60 jaar	19	12	24	17	3	8	1
60-65 jaar	13	19	16	28	4	13	2
65jr. en ouder	8	8	10	12	1	7	
Totaal	80	69	100	100	11 2)	34	6

1) Of oudste bij meerdere bedrijfshoofden op één bedrijf

2) Op één bedrijf is er meer dan 1 opvolger

Van de bedrijfshoofden van minstens 50 jaar heeft 22% een opvolger uit de eigen familiekring. Meestal is dit een zoon. Het opvolgingspercentage ligt erg laag. Zo blijkt uit CBS-gegevens bijvoorbeeld dat het opvolgingspercentage op geheel Goeree-Overflakkee 34% is. Dit is lager dan in de Hoeksche Waard (46%) en Nederland (43%).

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte en -omvang van de bedrijven met een opvolger is doorgaans veel groter (namelijk 18 ha met ongeveer 190 sbe) dan de bedrijven zonder een opvolger (7 ha met ongeveer 80 sbe).

4. Cultuurgrond en cultuurtechnische omstandigheden

4.1 De oppervlakte cultuurgrond van de bedrijven

In 1985 bedroeg de totale oppervlakte cultuurgrond van alle geregistreeerde bedrijven (met minstens 10 sbe) in het landinrichtingsgebied 921 ha. De afgelopen jaren is de oppervlakte geregistreeerde cultuurgrond gebied met 17 ha toegenomen. Dit kan een gevolg zijn van het feit dat er nu minder grond dan voorheen in gebruik is bij niet-geregistreeerde bedrijven (bedrijven met minder dan 10 sbe). Ook kan het zijn dat de bedrijven in het landinrichtingsgebied nu meer grond in of buiten het gebied in gebruik hebben of dat bedrijven buiten het landinrichtingsgebied nu minder grond in het gebied in gebruik hebben dan vroeger.

De nevenbedrijven hebben nu relatief meer cultuurgrond in gebruik dan een aantal jaren geleden. Ze nemen nu ongeveer 27% van het totale grondgebruik voor hun rekening (in 1980 21%). Dit is overeenkomstig hun aantalontwikkeling.

De bedrijven hebben gemiddeld in het algemeen een niet zo'n groot araal cultuurgrond. Daar staat tegenover dat deze grond wel zeer intensief gebruikt wordt (tuinbouwzaadteelt en andere opengrondstuinbouw; zie hoofdstuk 5).

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte op de hoofdberoepsbedrijven is de afgelopen jaren gestegen van 9,0 tot 9,7 ha. (op de A-bedrijven steeg deze van 8,8 naar 10,0 ha en op de B-bedrijven zakte deze van 9,4 naar 9,1 ha). De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de nevenbedrijven steeg slechts licht van 3,8 naar 3,9 ha. (Op de C-bedrijven steeg deze van 3,9 naar 4,9 ha en op de D-bedrijven bleef deze constant op 2,5 ha). Mogelijk ligt de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de bedrijven wat hoger dan hier weergegeven is, doordat er veel los land gehuurd wordt (vooral van familieleden).

Tabel 4.1 De oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven

Oppervlakte (ha)	Bedrijven				Oppervlakte in ha	
	Aantal		Percentage			
	1980	1985	1980	1985	1980	1985
Tot 5	20	15	25	22	77	58
5-10	37	30	46	43	280	220
10-15	15	17	19	25	186	211
15-20	4	2	5	3	63	35
20 en meer	4	5	5	7	110	146
Totaal	80	69	100	100	716	670

Van de zaadteeltbedrijven en overige tuinbouwbedrijven heeft 80% minder dan 10 ha cultuurgrond. Van de overige bedrijven heeft slechts 30% minder dan 10 ha cultuurgrond. Een en ander is nader in tabel 4.2 weergegeven.

Tabel 4.2 Aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype en oppervlakteklasse in 1985

Bedrijfstype	Bedrijfsoppervlakte in ha					totaal
	tot 5	5-10	10-15	15-20	20 e.m.	
Gespec. zaadteeltbedr.	7	8	2	1	-	18
Overw. " "	2	11	3	-	-	16
Ov. tuinbouwbedrijven	6	5	4	-	-	15
Akkerbouwbedrijven	-	2	1	-	-	3
Veehouderijbedrijven	-	-	-	1	2	3
Gecombineerde bedr.	-	4	7	-	3	14
Totaal	15	30	17	2	5	69

4.2 Wisseling(en) in het grondgebruik

Om inzicht te verkrijgen in de mate waarin grond van gebruiker wisselt, is nagegaan hoeveel grond er de afgelopen 5 jaar betrokken was bij de overdracht van bedrijven, hoeveel ha er beschikbaar kwam bij bedrijfsopheffingen en hoeveel ha beschikbaar kwam van gecontinueerde bedrijven die een deel van hun grond afstootten. Ook is nagegaan hoe die grond daarna aangewend werd. Dit betreft grond van alle geregistreerde bedrijven (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3 Grondverkeer van alle geregistreerde bedrijven

	Oppervlakte cultuurgrond (ha)	Perce- ntage
Alle bedrijven in 1980	904	100
Opp. betrokken bij overdracht van bedrijven	44	-4,9
Opp. afkomstig van opgeheven bedrijven	21	-2,3
Opp. vrijgekomen bij bedrijfsverkleining	152	-16,8
Opp. die niet van gebruiker wisselde	687	76,0
Opp. van overgenomen bedrijven	44	+4,9
Opp. van gestichte bedrijven	46	+5,1
Opp. aangewend voor bedrijfsvergroting	144	+15,9
Alle bedrijven in 1985	921	101,9

De totale oppervlakte cultuurgrond die in de periode 1980-1985 van gebruiker wisselde bedroeg 217 ha; dit is 24% van de totale oppervlakte cultuurgrond (ongeveer twee derde hiervan is voor derden, d.w.z. buitenom direct familieverband, vrij te verkrijgen). De mobiliteit als totaliteit gezien ligt ongeveer op het niveau van andere landinrichtingsgebieden. Wel komt er relatief weinig grond vrij door opheffing van bedrijven en vindt er weinig grondverkeer plaats door overdrachten van bedrijven. Daarentegen komt er veel grond vrij door bedrijfsverkleining. Deze grond wordt vooral gebruikt voor bedrijfsvergroting van andere bedrijven.

Ondanks het doorgaans intensieve grondgebruik in het gebied wijken de betaalde grondprijzen niet veel af van de rest van Goeree-Overflakkee (f 35 à f 40.000,- per ha voor los onverpacht land). Het vrij normale grondaanbod en de bestaande agrarische structuur spelen hierbij een rol.

De afgelopen jaren hebben relatief veel hoofdberoepsbedrijven (namelijk 40) hun bedrijfsoppervlakte verkleind met gemiddeld bijna 2 ha. Dit hangt samen met de specifieke leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden in het gebied: Veel oudere bedrijfshoofden verkleinen hun bedrijfsoppervlakte. Dit geldt ook voor vele nevenbedrijven. Er waren 24 hoofdberoepsbedrijven die hun bedrijf met gemiddeld 4 ha wisten te vergroten. Grond werd vooral verworven door bedrijven met een bedrijfsoppervlakte tussen de 5 en 10 ha. Deze bedrijven hadden in 1980 bijna 40% van de grond in gebruik. Zij wisten van de totale hoeveelheid waarmee bedrijven vergroot werden bijna 60% te verwerven. De bedrijven tot 5 ha en met meer dan 10 ha verwierven relatief weinig grond.

Tabel 4.4 Vergrotingen en verkleiningen van in beide jaren aanwezige hoofdberoepsbedrijven

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven dat vergroot of verkleind is met ha					Oppervlakte in ha
		tot 1	1-2	2-4	4-8	8 e.m.	
Verkleind	40	14	13	8	4	1	77
Vergroot	24	8	4	5	4	3	98
Onveranderd	3						

4.3 Eigendomssituatie

De grond is voor 63% eigendom van de gebruikers. Dit ligt iets boven het Goeree-Overflakkeese (58%) en landelijk gemiddelde (60%).

De eigendomssituatie bij de verschillende beroepsgroepen verschilt nogal. De hoofdberoepsbedrijven hebben 62% in eigendom. Bij de rustende agrariërs (D-bedrijven) 88% en de C-bedrijven 42%. Blijkens de verkregen informatie komt er in het gebied veel meer dan elders jaarlijkse huur van los land voor (vooral van familie).

4.4 Cultuurtechnische omstandigheden

De verkavelingssituatie in Ouddorp-West is zeer ongunstig. Dit blijkt o.a. als Ouddorp-West vergeleken wordt met de rest van de gemeente Goedereede (waar de ruilverkaveling De Stelle uitgevoerd is), Goeree-Overflakkee en Nederland (zie tabel 4.5).

Tabel 4.5 Gemiddeld aantal kavels, kavelgrootte en aantal kavels per bedrijf. Alle bedrijven

Gebied	Gemidd. aantal kavels p.bedr.	Gem. kavelgrootte (ha)	Percentage bedrijven met			
			1	2-4	5-9	10 e.m.
Hoofdber. bedrijven						
Ouddorp-W. (1985) 1)	10,2	0,95	-	7	48	45
Ouddorp-West (1985) 1)	7,8	0,90	8	25	36	31
Rest v. Gem. Goedereede (1983) 2)	1,9	8,66	15	70	15	-
Goeree-Overflakkee (1983) 2)	4,4	3,98	18	46	28	8
Nederland (1983) 2)	3,3	4,54	32	46	18	4

- 1) Bron: CBS met aanvulling door LEI m.b.v. streekkenners.
 2) Bron: CBS-landbouwtelling.

De hoofdberoepsbedrijven in het studiegebied hebben gemiddeld ruim 10 kavels per bedrijf. De gemiddelde kavelgrootte is nog geen 1 ha. Bijna de helft van de hoofdberoepsbedrijven heeft meer dan 10 kavels. Daarnaast liggen de kavels dikwijls ver van het woonadres en de bedrijfsgebouwen. Er wordt in het studiegebied veel tijd gestoken in het heen en weer rijden tussen de diverse kavels en percelen. Hierbij laat ook de interne ontsluiting tussen de diverse kavels en percelen op veel plaatsen te wensen over.

In tabel 4.6 is nader op de verkavelingssituatie per bedrijfstype ingegaan. Hieruit blijkt dat de verkavelingssituatie bij alle bedrijfstypen ongunstig is. Ook de veehouderij- en akkerbouwbedrijven hebben vele kavels.

Tabel 4.6 Gemiddeld aantal kavels, kavelgrootte en aantal kavels per bedrijf naar bedrijfstype in 1985. Hoofdberoepsbedrijven

Bedrijfstype	Gemidd. aantal kavels p.bedr.	Gem. kavelgr. (ha)	Percentage bedrijven met					e.m.
			1	2-4	5-9	10-14	15	
Gespec. zaadteeltbedr.	9,2	0,74	-	5	67	11	17	
Overw. " "	9,8	0,82	-	6	44	38	12	
Ov. tuinbouwbedrijven	9,9	0,74	-	7	33	40	20	
Akkerbouwbedrijven	6,7	1,44	-	-	100	-	-	
Veehouderijbedrijven	15,7	1,24	-	-	33	33	34	
Gecombineerde bedr.	11,9	1,33	-	14	36	29	21	
Totaal	10,2	0,95	-	7	48	26	19	
Nevenbedrijven	5,0	0,80	18	45	23	8	6	
Alle bedrijven	7,8	0,90	8	25	36	18	13	

Bij deze gegevens over de verkavelingssituatie in Ouddorp-West dienen nog wel enkele opmerkingen gemaakt te worden. Naast nadelen biedt versnippering van de grond namelijk in tegenstelling tot de meeste andere gebieden ook voordelen, die te maken hebben met de zaadteelt. In het studiegebied komen op vrij korte afstand aanzienlijke verschillen voor in bodemgesteldheid, temperatuur en windsnelheid. Deze verschillen worden zowel veroorzaakt door de ontstaanswijze van het gebied (occupatiepatroon, al of niet uitgemijnd zijn van de bodem, omzetting van lagen e.d.), de ligging ten opzichte van de Noordzee en de ligging ten opzichte van de schurvelingen (windschermerking). De meeste bedrijven in het studiegebied zijn op de zaadteelt of andere opengrondstuinbouwteelten gespecialiseerd. Voor deze, merendeels éénmansbedrijven is het van belang dat er een zekere spreiding in de veldwerkzaamheden (vermijden van arbeidspieken) optreedt. Die kunnen onder meer worden gerealiseerd door gebruik te maken van de verschillen in groeiomstandigheden tussen de verschillende percelen. Dit geldt met name voor de tijdstippen van inzaaien, onkruidbestrijding en oogsten. Voor de oogst van zaden bij de zaadteelt is het, bijvoorbeeld, gemakkelijk dat niet alle zaad gelijktijdig afgerijpt is.

Verschillen in groeiomstandigheden en een verspreide ligging van de grond bieden dus in Ouddorp ook voordelen. Dit wil niet zeggen dat een zekere concentratie van de kavels in het studiegebied niet wenselijk zou zijn (voordelen: minder rijafstanden tussen de kavels, minder rand- en wendakkerverliezen, meer mogelijk-

heden tot mechanisatie en beregening van sommige teelten, gelijktijdig ploegen van meer grond). Optimaal lijkt in dit verband 3 kavels per bedrijf.

Bij een andere kavelindeling in dit gebied heeft men meer dan elders te maken met de mate waarin diverse percelen in de loop der tijd vrijgehouden zijn van onkruid, hetgeen voor de zaadteelt een belangrijke zaak is.

De waterbeheersing in het studiegebied levert doorgaans geen grote problemen op. Wel zijn er enkele lokale knelpunten. Men heeft in het gebied eerder last van vochttekorten in het groeiseizoen dan dat de grond te nat is. Dit hangt samen met het feit dat er in het studiegebied voornamelijk zand- en lichte zavelgronden voorkomen en met het feit dat in een smalle kuststrook, waartoe in feite het gehele studiegebied behoort, gemiddeld minder neerslag valt (vooral in de zomer) dan in de rest van het land. Zo valt er in Ouddorp b.v. bijna 20% minder neerslag in de maanden mei t/m augustus dan de De Bilt (gemiddeld 235 mm in Ouddorp tegenover 289 mm in De Bilt. Bron: KNMI neerslagcijfers). Bij een eventuele verandering van de waterhuishouding zou men met deze specifieke situatie rekening moeten houden. Bij een verandering van het waterlopenstelsel kan men in het voorjaar weliswaar veelal eerder en in het najaar langer het land op, maar kunnen in de zomer veel sneller vochttekorten optreden dan vroeger.

In dit verband moet ook opgemerkt worden dat de Watermaatschappij Zuid-West Nederland in het studiegebied nabij het kleisteepad een waterwinplaats heeft.

Wat betreft de waterkwaliteit is op te merken dat de polder Het Oude Nieuwland zoet water bevat (dit is ongeveer één kwart van het studiegebied). Het overige water in de waterlopen is brak en derhalve ongeschikt voor beregening van gewassen. Nader onderzoek zou moeten worden of aanvoer van zoet water uit het Haringvliet wenselijk (en rendabel!) is.

5. Grondgebruik en produktie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen de produktie en de structuur van de produktie aan de orde. Voor zover er in dit en het volgende hoofdstuk sprake is van een nadere aanduiding van de produktie in standaardbedrijfseenheden (sbe's 1)) moet hierbij wel opgemerkt worden dat de sbe-norm van sommige specifieke bloemzaadteelten niet precies bekend is. Voorts is er in het studiegebied enig braakland en wordt er aan nateelt gedaan (b.v. witlofwortelen, bonen en prei na sjalotten of vroege aardappelen). Daarnaast doen sommige tuinders in het gebied aan witloftrekkerij. De omvang van de bij de metelling niet opgegeven gewassen is zo goed mogelijk geschat (in sbe's). Een en ander betekent dat aan het aantal sbe's geen absolute waarde moet worden toegekend. De sbe-aanduiding is niettemin wel bruikbaar als indicatie voor de ontwikkelingsrichting en om de verhoudingen tussen de onderscheiden produktietakken aan te geven.

5.2 Grondgebruik en produktiesamenstelling

De bij het onderzoek betrokken geregistreerde bedrijven in het studiegebied hadden in 1985 samen 921 ha cultuurgrond in gebruik. Dit betrof voor 44% bouwland (exclusief vroege aardappelen), 22% grasland, 20% zaadteelt en 14% overige tuinbouwteelten (waarvan bijna de helft vroege aardappelen). In 1980 was er minder zaadteelt (18%) en grasland (20%). Er was toen meer bouwland (45%) en overige tuinbouwteelten (17%). Het particuliere en niet-geregistreerde grondgebruik betreft voor een groot deel zaadteelt (voor ca. 35 ha). Naar schatting nemen de particulieren en niet-geregistreerde bedrijfjes ca. 10% van de totale land- en tuinbouwproduktie in het gebied voor hun rekening.

De tuinbouw maakt in 1985 in Ouddorp-West drie-kwart van de totale produktie (in sbe) uit. In 1980 was dit ook al zo. Wel is de zaadteelt hierbinnen iets belangrijker geworden. De zaadteelt maakt ongeveer de helft van de totale produktie uit.

Tabel 5.1 geeft een beeld van het grondgebruik en van de diverse produktierichtingen in het studiegebied.

- 1) Zie voor een nadere toelichting van het begrip "sbe": Bijlage 2

Tabel 5.1 Procentuele verdeling van grond naar grondgebruik en produktie (sbe) naar produktierichting. Alle bedrijven

Grondgebruik	1980	1985	Produktie- richting	1980	1985
Bouwland 1)	45	44	akkerbouw	14	14
Grasland	20	22	veehouderij	11	12
Zaadteelt	18	20	zaadteelt	47	50
Ov.tuinbouw. 2)	17	14	ov. tuinbouw	28	24
Totaal (%)	100	100	Totaal (%)	100	100
Totaal ha	904	921	Totaal (sbe)	10500	10800

1) exclusief vroege aardappelen.

2) inclusief vroege aardappelen.

De totale produktieomvang in sbe in Ouddorp-West is de laatste 5 jaar slechts met 3% toegenomen, hetgeen een flink stuk lager ligt dan in andere tuinbouwgebieden. Hierbij moet wel de aantekening gemaakt worden dat de werkelijke produktiegroei waarschijnlijk groter geweest is. Dit komt doordat er wel inzicht bestaat in de samenstelling van de voorkomende gewassen van de zaadteelt in 1985 maar te weinig in die van 1980. Mede ten behoeve van dit onderzoek is in 1985 namelijk een gewassenkaart voor het gehele studiegebied gemaakt. In 1980 is dit niet het geval geweest. Daarom kan niet precies nagegaan worden of de zaadteelt op zich in de loop der jaren intensiever geworden is of niet. De indruk (mede gesteund door informatie afkomstig uit het gebied en de voorlichting) bestaat echter wel dat er nu meer bloemenzaadteelt en minder groentenzaadteelt voorkomt dan een aantal jaren geleden. Ook zijn er nu meer specifieke bloemzaadteelten.

De nevenbedrijven, die bijna de helft van het aantal bedrijven uitmaken, hebben 27% van de grond in gebruik. Van de totale produktie nemen ze 19% voor hun rekening (in 1980 was dit 16%).

Zoals hiervoor al aangegeven is, is er in de zomer van 1985 een gewassenkaart van het gehele studiegebied gemaakt. Deze kaart is onder andere gebruikt om het economisch zwaartepunt van buiten het landinrichtingsgebied gelegen bedrijven te bepalen en om een indruk van de intensiteit van de zaadteelt te verkrijgen. In tabel 5.2 zijn de arealen van de diverse gewassen weergegeven.

Tabel 5.2 De diverse gewassen in het gebied. Opname zomer 1985

Gewas	Oppervl. (ha)	Gewas	Oppervl. (ha)
Granen	159	Erwtenzaadteelt	24
Suikerbieten	26	Tuinbonenzaadteelt	7
Aardappelen (gewone)	80	Stambonenzaadteelt	23
Ov. akkerb. gewassen	18	Ov. groentezaadteelt	4
Totaal akkerbouw	283	Totaal groentezaadteelt	58
Sjalotten	16	Slaapmutsje-zaadteelt	36
Witlofwortelen	14	Oost-Indische Kerszaadt.	37
Vroege aardappelen	64	Overige bloemzaadteelt	87
Ov. groenteteelt op.gr.	40		
Tot. groenteteelt op.gr.	134	Totaal bloemzaadteelt	160
Gladiolen voor de bloem	6	Nateelten	14
Gladiolen voor de bol	1	Braakland	3
Overige bloembollen	2	Grasland	212
Totaal bloembollen	9	Totaal alle gewassen	859

Bron: Gewassenkaart van het gehele gebied

Bij de interpretatie van de gegevens in tabel 5.2 dient er rekening mee gehouden te worden dat in deze tabel het werkelijke grondgebruik vermeld staat binnen het landinrichtingsgebied (dus inclusief het grondgebruik van buiten het landinrichtingsgebied gelegen bedrijven, niet-geregistreeerde bedrijfjes en particulieren). De gegevens in tabel 5.2 komen dus niet overeen met die van het grondgebruik van de bij deze studie betrokken bedrijven, zoals dat in tabel 5.1 aangegeven is. Immers deze bedrijven hebben wel hun bedrijfsgebouwen of economisch zwaartepunt in het landinrichtingsgebied, maar hebben veelal ook grond buiten het blok liggen.

5.3 De zaadteelt

De zaadteelt is in het studiegebied de belangrijkste productierichting. Ze maakt de helft uit van alle productie. De afgelopen 5 jaren is het belang hiervan nog verder toegenomen. Gerekend over alle geregistreeerde bedrijven nam het areaal tuinbouwzaden met 11% toe tot 181 ha in 1985. Daarnaast is er in het studiegebied nog ca. 35 ha tuinbouwzaadteelt van particulieren, van niet-geregistreeerde bedrijfjes en van buiten het studiegebied geregistreeerde bedrijven. Op de hoofdberoepsbedrijven nam het areaal tuinbouwzaden met 8% toe tot 158 ha.

Het aandeel dat de nevenbedrijven in de totale zaadteeltproductie innemen, is de laatste jaren toegenomen van 10 naar 13%. Toch is op de nevenbedrijven de zaadteelt relatief van minder belang dan de andere produktierichtingen.

De zaadteelt in het studiegebied betreft voor drie-kwart de teelt van bloemzaden en voor één kwart de teelt van groentezaden.

Achtereenvolgens zal hierna worden ingegaan op enige algemene aspecten van de zaadteelt en de zaadteelt in het studiegebied in het bijzonder. Daarna wordt ingegaan op de zaadteeltarealen op de bedrijven.

5.3.1 Enige algemene karakteristieken van de zaadteelt

De tuinbouwzaadteelt in Nederland is al vrij oud. Reeds aan het eind van de 18e eeuw was er al zaadteelt. In die tijd waren het vooral groente- en kruidenzaden. Later kwam hier ook de bloemzaadteelt bij. In de vijftiger jaren van deze eeuw bedroeg de totale zaadteeltoppervlakte in ons land ca. 7000 ha. Doordat de teelten gedeeltelijk naar het buitenland zijn verplaatst, liep de oppervlakte tot 1970 terug tot ca. 1700 ha. Hierna nam de oppervlakte weer wat toe.

De meeste selectie- en handelsbedrijven bevinden zich vanouds in West-Friesland. Op deze bedrijven wordt het stamzaad gewonnen. De basiszaadvermeerdering vindt door de zaadfirma's meestal in eigen kassen en op proefvelden plaats. De 1e en 2e vermeerdering vindt veelal in de volle grond plaats; niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland.

Het totale landelijke areaal zaadteelt is aan nogal forse schommelingen onderhevig. Zo varieerde het bij de N.A.K.G. (Nederlandse Algemene Keuringsdienst voor Groentezaden) te Roelofarendsveen voor keuring aangemelde areaal groentezaden tussen 1975 en 1985 tussen de 1500 en 2600 ha; in 1985 was 1800 ha aangemeld, waarvan 58 ha in dit landinrichtingsgebied. Voor bloemzaadteelt geldt geen keuringsplicht, zodat ook minder zicht is op de ontwikkeling van het totale areaal. Naar schatting is op het ogenblik het totale areaal bloemzaadteelt in Nederland 500 à 600 ha, waarvan 160 ha in dit landinrichtingsgebied (het onderscheid bloem-/groentezaadteelt is sinds 1967 niet meer gevraagd in de CBS-landbouwtelling; in de telling van 1987 wordt hierover wel een vraag opgenomen). De verscheidenheid aan zaadteeltgewassen is zeer groot. Er zijn ongeveer 25 groente-, 100 bloem- en 10 kruidgewassen.

De zaadteelt vindt plaats op grond van teeltcontracten; deze zijn opgesteld volgens de Algemene Teeltvoorwaarden voor de teelt van in voorloop gekochte zaaizaden van groente- en bloemgewassen zoals die tussen het Landbouwschap en de Nederlandse vereniging van producenten/kwekers van tuinbouwzaden alsmede van handelaren in tuinbouwzaden en overige tuinmarktartikelen overeen gekomen is. In deze teeltvoorwaarden staan onder meer de normen vermeld waaraan b.v. het vochtgehalte en de kiemkracht van de diverse

groentezaden en bloemzaden bij de oplevering aan de zaadfirma's moet voldoen (voor bloemzaad moet het kiemkracht percentage b.v. 70 à 80% zijn). Ook worden eventuele droog- en schoningskosten vermeld. Daarnaast zijn er normen gesteld voor onderlinge minimale afstanden en belendingen tussen de verschillende rassen van één groentezaadgewas (dit om rasonzuiverheid door kruisbestuivingen tussen de verschillende rassen binnen één gewas tegen te gaan). Deze afstanden variëren afhankelijk van de desbetreffende groente van 100 tot 1500 meter. Voor erwten, stambonen en bloemzaad gelden geen afstandsnormen (wellicht is dit een reden waarom met name erwten en stambonen zich in Ouddorp b.v. nog enigszins als groentezaadteelt hebben kunnen handhaven. De andere groentezaden zouden al zeer snel tegen deze normen oplopen).

Bij de teeltcontracten wordt meestal een uitbetalingsprijs per kilo goed zaad overeen gekomen. Dit zaad moet dan voldoende schoon zijn, voldoende kiemkracht en een voldoende laag vochtgehalte hebben. De uitbetalingsprijzen variëren b.v. van f 1,20/kg (erwten), f 500,-/kg (b.v. plukviolen) tot f 1.000,-/kg (sommige bloemzaden). Een enkele keer wordt ook per roe (ca. 16 m²) betaald.

Voor het uitgangsmateriaal (zaad en planten) voor de groentezaadteelt moet de teler meestal zelf betalen. Het uitgangszaad voor de bloemzaadteelt wordt bijna altijd door de zaadfirma's verstrekt.

Afhankelijk van het weer, de kiemkracht van het specifieke zaad, het specifieke zaadteeltgewas en het vakmanschap van de teler worden met de zaadteelt doorgaans bruto-opbrengsten per ha behaald van f 6000,- tot f 13.000,- per ha. Uitschieters komen zowel naar onderen (geen opbrengst, maar alleen kosten b.v. bij onvoldoende kiemkracht van de zaden) als naar boven voor (tot een bruto-opbrengst voor zeer speciale bloemzaadteelten van ca. f 70.000,- per ha; dit betreft meestal enkele kleine oppervlakten). Voor verdere bedrijfseconomische aspecten: zie hoofdstuk 6.

5.3.2 De zaadteelt in het zuidwestelijk zeeleigebied

De zaadteelt als geheel in Nederland is vooral geconcentreerd in het zuidwestelijk zeeleigebied. Het aandeel van dit gebied in het totale landelijke teeltareaal is de laatste jaren groter geworden. Het steeg tussen 1980 en 1985 van 49% naar 56% van het totale landelijke areaal. In het zuidwesten zijn Goeree (18% van het landelijk areaal) en Tholen (16%) concentratiegebieden. Vooral de groei op Tholen was de laatste jaren aanzienlijk (van 12% van het landelijk areaal in 1980 tot 16% in 1985). Goeree als totaliteit groeide de laatste jaren van 15% tot 18% van het landelijke areaal.

De redenen dat de zaadteelt zich enigszins in het zuidwesten aan het concentreren is, liggen vooral in de iets gunstigere klimaatsomstandigheden voor deze teelt dan in de rest van het land. Onder invloed van het zeeklimaat zijn de winters er minder

streng. In het voor- en najaar is er minder nachtvorst, terwijl het aantal zonne-uren groter is dan in de rest van het land. Hoe dichter bij de zee hoe duidelijker deze effecten zijn. Door de vochtige koele zeewind wordt de temperatuur 's-zomers niet te hoog.

Bij de bloemzaadteelt is verder de grondsoort van belang; sommige bloemsoorten hebben voorkeur voor zandgrond (b.v. Oost-Indische Kers en Slaapmutsje) en andere voor lichte kleigrond.

Verder moet de zaadteelt passen binnen het gehele bedrijfsgebeuren; dit in verband met het zeer arbeidsintensieve karakter van de zaadteelt (veel handwerk). Ook moet er voldoende vakkennis en ervaring aanwezig zijn. Dit geldt vooral voor de speciale bloemzaadteelten.

5.3.3 De zaadteelt in Ouddorp en omgeving

Ouddorp en directe omgeving is één van de belangrijkste centra van tuinbouwzaadteelt in het land. Voor de bloemzaadteelt is het zelfs het belangrijkste zaadteeltcentrum van het land. Voor enkele bloemen, zoals slaapmutsje en Oost-Indische Kers komt bijna het gehele landelijke areaal in Ouddorp voor. (Deze hebben schrale grond nodig; daarnaast is het op lichte grond makkelijker werken en kan het zaad beter gezeefd worden; zaad van b.v. Oost-Indische Kers zeeft beter in zand dan in b.v. klei). Ook vele andere qua teeltareaal en omvang kleinere bloemzaadteelten worden met betrekking tot hun totale landelijke areaal voor 100% of bijna 100% in Ouddorp geteeld. Dat Ouddorp deze centrumfunctie voor de bloemzaadteelt heeft, heeft zowel te maken met de aanwezige zeer goede vakkennis van de telers, en zaadteeltvertegenwoordigers als met de specifieke klimatologische- en bodemomstandigheden. Daarnaast spelen ook andere factoren een rol zoals werklust, de bereidheid om op ambachtelijke wijze op het land te werken en de bereidheid om elkaar te helpen in geval van pieken in de werkzaamheden met name bij het oogsten.

Dat juist in Ouddorp en directe omgeving de zaadteelt zich zo in de loop der jaren heeft kunnen ontwikkelen moet vooral gezocht worden in omstandigheden in het verleden. Ouddorp was in het recente verleden zowel door de geïsoleerde ligging (voor de uitvoering van het Deltaplan) als door de religieuze achtergrond een vrij afgesloten en besloten gemeenschap. De bevolking groeide relatief sterk en de vrij arme grond vormde een onvoldoende basis voor levensonderhoud. Als gevolg hiervan emigreerde men o.m. naar de Verenigde Staten (waar men zich vestigde in enkele dorpen) en zocht men het in een verdere intensivering van het grondgebruik. Naast vroege aardappelen, bollen, sjalotten en enkele intensieve opengrondsgroenteteelten bleek dat de groeiomstandigheden goed waren voor de zaadteelt.

De indruk bestaat dat Ouddorp en omgeving de afgelopen jaren relatief terrein aan het verliezen is met betrekking tot de groentezaadteelt en de wat grovere bloemzaadteelten. Er vindt een

verschuiving plaats van deze teelten naar andere gebieden. Dit geldt niet of in veel mindere mate voor de bloemzaadteelten Slaapmutsje, Oost-Indische Kers en de vele andere fijnere bloemzaadteelten. De teelt van deze bloemzaden is de laatste jaren juist wat toegenomen.

Een en ander kan ook nader geïllustreerd worden met een analyse van het totale zaadteeltareaal van de gehele gemeente Goedereede in de loop der jaren (dus groente- en bloemzaadteeltareaal samen): Tussen 1970 en 1981 nam het aandeel van het areaal zaadteelt in de gehele gemeente Goedereede in het landelijk totaal toe van 8 tot 15%. Tussen 1981 en 1985 zakte dit aandeel weer terug van 15 tot 12%.

De zaadteelt in Ouddorp is in het algemeen intensiever en qua oppervlakte kleinschaliger dan elders. Dit wordt geïllustreerd door het feit dat van de bedrijven met zaadteelt in Nederland zich 16% in de gemeente Goedereede bevinden met 12% van het landelijk areaal.

De zaadteelt in Ouddorp vindt vrijwel volledig plaats op contractbasis. Momenteel worden door een aantal vertegenwoordigers voor 11 zaadfirma's teeltcontracten met de zaadtelers afgesloten. Bijna alle bekende zaadfirma's hebben wel een teeltareaal in Ouddorp. Deze meest 1-jarige contracten worden in de winter afgesloten. Sommige zaadfirma's hebben een zeer groot deel van hun landelijke areaal in Ouddorp; anderen daarentegen zeer weinig. Een en ander hangt af van de specialisatie van de zaadfirma: Op groentezaad of op bloemzaad (en daarbinnen weer op welke soorten bloemen). Ouddorp wordt door de zaadfirma's vooral gekozen om zaad te verkrijgen van Slaapmutsje, Oost-Indische Kers en enkele zeer specifieke bloemen. Voor groentezaden en algemene bloemen (zoals b.v. violen) wordt steeds minder voor Ouddorp gekozen.

5.3.4 De zaadteelt in Ouddorp-West

In het studiegebied is het totaal aantal tuinbouwzaadteelt de laatste 5 jaar met ca. 20 ha uitgebreid (desalniettemin liep het aandeel in het totaal landelijk areaal zaadteelt terug van 10% naar 9%). Vooral voor de bloemzaadteelt is Ouddorp-West van belang; ongeveer een derde van het totaal landelijk areaal bloemzaadteelt bevindt zich hier. Men heeft in Ouddorp-West enerzijds bedrijven die min of meer op de zaadteelt gespecialiseerd zijn en anderzijds bedrijven die de zaadteelt als tweede of derde tak erbij hebben.

Als men op de zaadteelt gespecialiseerd is teelt men verschillende zaadteeltgewassen (op diverse grondsoorten en percelen). Dit gebeurt zowel uit het oogpunt van een betere arbeidsverspreiding (vermijden van arbeidspieken bij zaaien, verzorgen en oogsten) als uit het oogpunt van risico-spreiding (is het op het ene perceel niet goed gegaan dan is het soms op een ander perceel wel goed gegaan door een andere grondsoort, regenval, windgevoeligheid etc.).

Ook op de andere bedrijven met zaadteelt speelt risicospreiding en arbeidsintensiteit een belangrijke rol bij het opstellen van het teeltplan. Op deze bedrijven heeft men veelal zaadteelt samen met b.v. vroege aardappelen of opengrondsgroenteteelten en wel zodanig dat dit goed in de arbeidsverdeling over het groeiseizoen past. Deze bedrijven lopen minder risico in natte zomers wanneer de opbrengst van bloemzaden meestal tegenvalt.

De zaadteelt in het studiegebied is, zoals al eerder vermeld is, zeer arbeidsintensief. Zowel bij de diverse opengrondstuinteelten als bij de diverse zaadteelten kan veel werk op het land alleen met de hand gedaan worden (b.v. wieden, selecteren van planten, oogsten). Ook inzaaien gebeurt veel met de hand (veel fijn zaad); soms maakt men gebruik van een zaaimachine (b.v. bij slaapmutsje, teunisbloem). Voor ongeveer de helft van de bloemen geldt dat er tegen onkruid gespoten kan worden; voor de andere bloemen dus niet. Veel bloemen moeten dus met de hand (hak) of wiedzuchtje onkruidvrij gehouden worden. Een perceel of kavel die jarenlang goed onkruidvrij gehouden is, is een belangrijk gegeven voor de zaadteler. Dit zal mede een factor van belang zijn bij een herverkaveling van de gronden.

In het groeiseizoen moeten de planten nagelopen worden op ziekten en plagen (o.m. schimmels, virussen) en kleurverschillen waarbij de niet goede planten verwijderd moeten worden. Bij het oogsten moeten de meeste bloemen en groenten eerst geruiterd of op hoopjes gezet worden; na droging kunnen ze te velde gedorst worden. (bij de Oost-Indische Kers wordt het zaad gezeefd). Het dorsen gebeurt met een maaidorser. In het gebied is ook nog één oude dorskast in gebruik (deze is beter schoon te maken, zodat het waardevolle en dure zaad makkelijker verzameld kan worden).

Zoals hiervoor al duidelijk is gemaakt, is de mechanisatiegraad in het studiegebied vrij laag vergeleken met andere gebieden. Wel wordt de loonwerker meer dan elders ingezet (ploegen, rollen, eggen). Onder andere als gevolg van het feit dat men doorgaans weinig machines heeft, heeft men weinig of soms helemaal geen bedrijfsgebouwen. Dikwijls heeft men alleen maar een schuurtje. (De noodzaak tot stalling van veel machines is er niet. Ook worden de meeste produkten na de oogst niet opgeslagen maar rechtstreeks geleverd aan veiling of zaadfirma).

De zaadteelt op de geregistreerde bedrijven vindt voor bijna 90% plaats op de hoofdberoepsbedrijven. Dit was een aantal jaren geleden ook al zo. Wel is er een verschuiving opgetreden in die zin dat er nu relatief meer zaadteelt voorkomt op hoofdberoepsbedrijven, waarvan het bedrijfshoofd tevens nevenactiviteiten buiten de land- of tuinbouwsector erbij is gaan doen. Tabel 5.3 geeft hiervan een indruk.

Op de hoofdberoepsbedrijven vindt de zaadteelt voor een zeer groot deel plaats op daarop min of meer gespecialiseerde bedrijven. In 1980 vond 62% van de zaadteelt op deze bedrijven plaats. In 1985 was dit percentage gestegen tot 68%. Dit wil echter niet zeggen dat op deze bedrijven niets anders wordt verbouwd. Meer

Tabel 5.3 Arealen zaadteelt naar beroepsgroep

Beroepsgroep	Hectare		Percentage	
	1980	1985	1980	1985
A-bedrijven	113	100	70	55
B-bedrijven	32	58	20	32
C-bedrijven	10	13	6	7
D-bedrijven	7	10	4	6
Totaal	162	181	100	100

dan de helft van hun cultuurgrond wordt gemiddeld genomen voor andere gewassen gebruikt. Tabel 5.4 geeft een indruk van de gemiddelde oppervlakte zaadteelt per bedrijfstype.

Tabel 5.4 De zaadteelt naar bedrijfstype. Hoofdberoepsbedrijven

Bedrijfstype	1980			1985		
	Gem. bedrijfs- oppvl. (ha)	Waarvan zaadteelt Ha	%	Gem. Be- drijfs- oppvl. (ha)	Waarvan zaadteelt Ha	%
Gespec. zaadteelt	6,0	3,5	58	6,8	3,7	54
Overw. "	7,1	2,2	31	7,9	2,6	33
Overige tuinbouw	8,8	1,8	20	7,3	1,7	24
Akkerbouw	17,8	0,4	2	9,7	0,6	6
Veehouderij	9,0	0,3	4	19,3	0	0
Gecombineerde	13,2	1,2	9	15,9	1,7	11
Totaal	9,0	1,8	20	9,7	2,3	24
Nevenbedrijven	3,9	0,3	9	4,0	0,4	9
Alle bedrijven	7,1	1,3	18	7,0	1,4	20

Bij beschouwing van tabel 5.4 dient men zich te realiseren dat dit in beide jaren per bedrijfstype niet om dezelfde bedrijven gaat. Er hebben zich verschuivingen voorgedaan (bedrijfstype overgangen). In paragraaf 3.2 en 3.3 en bijlage 1 is hierop al nader ingegaan.

5.4 De overige tuinbouw

Naast de zaadteelt zijn ook andere tuinbouw takken van belang in het studiegebied. De overige tuinbouw maakte in 1985 bijna een

kwart van de totale produktie uit. Het betreft bijna geheel tuinbouw in de open grond. Daarnaast is er nog een beetje glastuinbouw (0,1 ha) en wat witloftrekkerij (13 ha bij 6 witloftrekkers).

Het belang van deze overige tuinbouw is de laatste jaren licht terug gelopen (van 28% naar 24% van de totale produktie op alle bedrijven).

Het areaal overige tuinbouwteelten bestaat voor meer dan de helft uit de teelt van vroege aardappelen. Daarnaast wordt er veel groente, vooral sjalotten en witlofwortelen, geteeld (zie tabel 5.5).

Tabel 5.5 Het areaal tuinbouw in hectares. Alle bedrijven

Produktierichting	1980	1985
Zaadteelt	162	181
Opengrondsgroenteteelt	72	43
Vroege aardappelen 1)	57	64
Bloembollen	22	14
Bloemkwekerijgewassen	4	3
Boomkwekerijgewassen + glastuinbouw	1	1
Totaal	318	306

1) Schatting

Vroege aardappelen worden vooral op zandige gronden geteeld. Op deze grond kan men reeds zeer vroeg in het voorjaar aardappelen poten; ook de groei in het voorjaar is doorgaans zeer goed (de grond is sneller warm en snel minder nat). Op deze gronden treden in de zomer echter nogal eens vochttekorten op waardoor deze grond voor gewone consumptieaardappelen veel minder geschikt is. Er zijn weinig gegevens bekend over het areaal vroege aardappelen. Wel over het totale areaal consumptieaardappelen. Zo worden op bijna alle hoofdberoepsbedrijven consumptieaardappelen (al of niet vroege) geteeld. De zaadteeltbedrijven telen gemiddeld 1 ha consumptieaardappelen, de overige tuinbouwbedrijven 1,5 ha, de akkerbouwbedrijven 2 ha en de gecombineerde bedrijven gemiddeld 3 ha.

De opengrondsgroenteteelt bestaat voor een groot deel uit sjalotten (15 ha) en witlofwortelen (18 ha). Hiervan liep het areaal de laatste jaren terug. De afgelopen jaren is de opengrondsgroenteteelt wel diverser geworden. Zo teelde men in 1985 naast sjalotten en witlofwortelen ook sperziebonen (2 ha), peen (3 ha), tuinbonen (2 ha), spinazie (3 ha) en kool (1 ha). In 1980 teelde men van deze gewassen praktisch niets. Daarnaast wordt er na sommige gewassen een tweede gewas geteeld (nateelt; b.v. witlof, bonen na sjalotten of vroege aardappelen; in 1985 was nateelt op ca. 14 ha het geval). Vrijwel alle opengrondsgroenten en

vroege aardappelen worden afgezet op de veiling Zuid-Holland-Zuid te Barendrecht.

Tuinbouw in de open grond (afgezien van de zaadteelt) komt op bijna alle bedrijfstypen voor. Er zijn slechts enkele gespecialiseerde bedrijven: Er is één bloembollenbedrijf, één witlof-trekkerij en één opengrondsgroentebedrijf. Van het overige tuinbouwareaal is bijna de helft in gebruik bij de overige tuinbouwbedrijven (die bijna altijd zaadteelt erbij hebben) en één vijfde bij de gecombineerde bedrijven. Ook op de zaadteeltbedrijven komt overige tuinbouw voor.

De mate waarin de tuinbouw voorkomt op de diverse bedrijfstypen is weergegeven in tabel 5.6 (Dit geldt eveneens voor de mate waarin het andere grondgebruik op de diverse bedrijfstypen voorkomt).

Tabel 5.6 Het grondgebruik naar bedrijfstype in 1985.
Hoofdberoepsbedrijven

Bedrijfstype	Bedrijfs- oppervl. totaal (ha)	Waarvan ... (percentage)				
		zaad- teelt	overige tuinb.	gras- land	aardap- pelen	overig bouwl.
Gespec. zaadteelt	123	54	3	6	11	26
Overw. "	127	33	6	17	16	28
Overige tuinbouw	110	24	23	4	20	29
Akkerbouw	29	6	2	3	24	65
Veehouderij	58	0	0	88	0	12
Gecombineerde	223	11	5	15	17	52
Totaal	670	24	7	18	15	36
Nevenbedrijven	251	9	4	34	16	37
Alle bedrijven	921	20	7	22	15	36

5.5 De akkerbouw

De totale akkerbouwproductie is de afgelopen jaren nagenoeg hetzelfde gebleven (14% van de totale produktie). Wel worden er nu minder granen en meer overige gewassen geteeld (met name veel meer groene erwten en veldbonen; in 1985 was het areaal van deze gewassen resp. 15 en 16 ha).

De nevenbedrijven hebben relatief veel bouwland in gebruik. In 1985 was 28% van alle bouwland bij de nevenbedrijven in gebruik (in 1980 23%).

Tabel 5.7 Het bouwlandgebruik (Alle bedrijven)

Gewas	Hectare		Percentage	
	1980	1985	1980	1985
Granen	236	202	58	49
Consumptieaardappelen 1)	74	77	18	19
Suikerbieten	56	62	14	15
Snijmais	20	27	5	7
Overige gewassen	21	42	5	10
	<u>407</u>	<u>410</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

1) Exclusief vroege aardappelen

Van de hoofdberoepsbedrijven hebben de gecombineerde bedrijven het meeste bouwland in gebruik (44% van alle bouwland van de hoofdberoepsbedrijven). De 3 akkerbouwbedrijven hebben nog geen 10% van het bouwland. Voorts hebben de zaadteeltbedrijven nog 30% en de overige tuinbouwbedrijven nog 16% van alle bouwland van de hoofdberoepsbedrijven in gebruik.

5.6 De veehouderij

De totale veehouderijproductie is de afgelopen jaren iets toegenomen. De veehouderij betreft voor bijna 90% rundveehouderij en 10% intensieve veehouderij (mest- en fokvarkens, leghennen en mestkuikens).

Het aantal veehouderijbedrijven nam de afgelopen jaren af van 7 in 1980 naar 3 in 1985. Eén heeft een ligboxenstal. Ruim de helft van de totale rundveehouderijproductie komt van deze 3 bedrijven. De groei van de rundveehouderij kwam ook voor hun rekening. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van deze rundveebedrijven is 19 ha met gemiddeld 56 koeien. De verkavelingssituatie op deze 3 bedrijven is lang niet optimaal. Eén bedrijf heeft tussen de 5 en 10 kavels; de andere twee hebben meer dan 15 kavels.

Naast deze 3 gespecialiseerde melkveehouderijbedrijven zijn er nog 9 hoofdberoepsbedrijven met koeien. Dit zijn voornamelijk gecombineerde bedrijven. Van deze 9 bedrijven hebben er 7 minder dan 10 koeien (meestal 1 of 2) en 2 bedrijven tussen de 10 en 20 koeien.

De totale veedichtheid in Ouddorp-West ligt vrij hoog (281 grootveeëenheden per 100 ha). Op de hoofdberoepsbedrijven is dit 330; op de veehouderijbedrijven zelfs 463. De veedichtheid is mede zo hoog doordat zo'n 10 à 14 boeren vee inscharen op de extensief gebruikte en niet in de metelling opgenomen graslanden in de Westduinen (155 ha in eigendom bij de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap). Dit betreft jaarlijks zo'n 100 à 110 dieren (veelal jongvee), die wel bij de metelling opgegeven worden.

De intensieve veehouderij in het gebied maakt slechts 1% van de totale produktie uit. Ze vindt voor het grootste deel op de nevenbedrijven plaats. Het betreft vooral kleine eenheden mestvarkens.

6. Economische aspecten

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal eerst ingegaan worden op de economische betekenis van de land- en tuinbouw in het studiegebied. Daarna zal worden ingegaan op de produktieomvang van de diverse bedrijven. In de laatste paragraaf komen de inkomens op de bedrijven aan de orde.

6.2 De economische betekenis van de land- en tuinbouw in het studiegebied

In de voorgaande hoofdstukken is aangegeven welke produktierichtingen er voorkomen in het studiegebied en in welke omvang. De gegevens die hieraan ten grondslag liggen, bieden de mogelijkheid op de economische betekenis van de land- en tuinbouw in het studiegebied te ramen.

Zoals al in paragraaf 2.2.2 is aangegeven is ongeveer de helft van de beroepsbevolking in het studiegebied direct in de land- of tuinbouwsector werkzaam. Ook van de andere helft is de verbondenheid met de land- en tuinbouwsector groot. Een groot deel van hen is voor minder dan de helft van zijn arbeidstijd werkzaam in de land- of tuinbouwsector, of is direct afhankelijk van de land- en tuinbouw (loonwerk, handel e.d.).

Als gevolg hiervan is de land- en tuinbouw in het studiegebied van grote economische betekenis. Een beeld hiervan geeft de hoeveelheid inkomen die gevormd wordt. Elk bedrijf koopt grondstoffen aan, betaalt voor diensten e.d. en verkoopt produkten. Als op de verkoopwaarde van deze produkten de kosten van aangekochte grondstoffen en diensten in mindering worden gebracht, resteert de beloning voor de op de bedrijven geleverde arbeid en voor het in grond en goederen geïnvesteerde vermogen. Een groot deel van deze beloning betreft inkomen dat aan de factor arbeid toe te rekenen is. Dit wordt ook wel de arbeidsopbrengst (of het arbeidsinkomen) genoemd.

De totale arbeidsopbrengst die in 1985 in het gebied op de land- en tuinbouwbedrijven uit de land- en tuinbouw verkregen is, bedraagt naar schatting ongeveer 3,4 miljoen gulden (daarnaast is uit loonwerk op de land- en tuinbouwbedrijven ca. f 150.000,- verdiend). Deze berekening is gebaseerd op de gemiddelde arbeidsopbrengsten per sbe van de verschillende teelten, ontleend aan gegevens uit het LEI-boekhoudnet, informatie afkomstig van de bedrijfsvoorlichting, zaadteelt en ander onderzoek. De gevolgde berekening is weergegeven in bijlage 3.

De arbeidsopbrengst per ha bedraagt in het gebied gemiddeld ca. f 3.800,- per ha, hetgeen vrij hoog is vergeleken met andere gebieden. Hierbij dient opgemerkt te worden dat deze inkomens in het algemeen behaald zijn met "vrije" (niet-marktordenings)produkten en er praktisch geen investeringssubsidies van overheidswege aan verbonden zijn geweest.

Van de totale arbeidsopbrengst komt 43% uit de zaadteelt, 30% uit de overige tuinbouw, 16% uit de akkerbouw en 11% uit de veehouderij.

De hoofdberoepsbedrijven nemen hiervan ruim 80% voor hun rekening ofwel ongeveer 2,8 miljoen gulden.

6.3 Produktieomvang per bedrijf

Om een indruk te geven van de produktieomvang per bedrijf zijn in tabel 6.1 de bedrijven naar bedrijfstype en produktieomvang ingedeeld. Bij deze berekening zijn de sbe's van alle produktietakken zo goed mogelijk weergegeven (d.w.z. dat ook een raming is gemaakt van het aantal sbe voor de diverse zaadteeltsectoren, de vroege aardappelen en de witloftrek).

Tabel 6.1 De bedrijfsomvang naar bedrijfstype.
Hoofdberoepsbedrijven.

Bedrijfstype	Aantal bedr. in 1985 van .. sbe					Aantal sbe per	
	Tot 80	80- 120	120- 160	160- 200	200 e.m.	Bedrijf	RWA 1)
Gespec. zaadteelt	1	10	3	1	3	128	109
Overw. "	3	6	5	1	1	113	86
Overige tuinbouw	4	4	3	2	2	130	102
Akkerbouw	3	-	-	-	-	67	67
Veehouderij	-	-	1	1	1	208	156
Gecombineerde	3	2	5	-	4	155	87
Alle bedrijven	14	22	17	5	11	131	97

- 1) RWA = regelmatige werkzame arbeidskracht
(20 uur of meer per week)

Uit tabel 6.1 blijkt dat qua omvang de veehouderijbedrijven (3) en de gecombineerde bedrijven gemiddeld het grootst zijn. De drie akkerbouwbedrijven zijn gemiddeld het kleinst. De zaadteelt- en de overige tuinbouwbedrijven zitten qua gemiddelde omvang hier tussen in.

6.4 De inkomens op de hoofdberoepsbedrijven

In het studiegebied wordt er gemiddeld per hoofdberoepsbedrijf ongeveer f 40.000,- aan inkomen uit arbeid verdiend. Per regelmatig werkzame arbeidskracht bedraagt het gemiddelde arbeidsinkomen ongeveer f 28.000,-. Dit is ongeveer 20% onder het landelijk gemiddelde. Wel moet er rekening mee gehouden worden dat ruim een kwart van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven ook inkomen heeft buiten het agrarisch bedrijf zodat het feitelijk inkomen gunstiger is dan uit deze berekeningen blijkt.

Op basis van de produktiegegevens (sbe) van het gebied en bedrijfseconomische gegevens per produktietak uit het LEI-boekhoudnet en andere bronnen (zie bijlage 3) is berekend dat in het landinrichtingsgebied gemiddeld genomen ongeveer 120 sbe per arbeidskracht nodig is om een paritair inkomen (ca. f 35.000,-) per jaar te behalen. Hiervan uitgaande blijkt ongeveer de helft van de bedrijven te klein te zijn om voldoende produktieve werkgelegenheid te bieden aan één arbeidskracht (zie tabel 6.1). Op veel bedrijven werken meer dan één arbeidskracht zodat de inkomenssituatie in werkelijkheid nog iets ongunstiger is. Het gemiddelde aantal sbe per arbeidskracht bedraagt 97. Vooral op de akkerbouwbedrijven, de overwegend zaadteeltbedrijven en de gecombineerde zaadteeltbedrijven is de situatie ongunstig. De gespecialiseerde zaadteeltbedrijven, de overige tuinbouwbedrijven en vooral de veehouderijbedrijven laten een gunstiger beeld zien.

Hierbij dient te worden opgemerkt dat het hier gaat om gemiddelde genormeerde gegevens. In werkelijkheid laten de arbeidsinkomens per bedrijf, per arbeidskracht en per sbe grote verschillen zien. Deze treden zeer waarschijnlijk ook op binnen het landinrichtingsgebied. De conclusie die uit het voorgaande kan worden getrokken is echter wel dat de inkomenssituatie in het gebied niet gunstig genoemd kan worden.

Dit gevoegd bij het feit dat er in de nabijheid van het landinrichtingsgebied voldoende alternatieve werkgelegenheid is en de relatief ongunstige produktieomstandigheden is er waarschijnlijk de oorzaak van dat er weinig opvolging in het verleden was. Ook nu nog ligt het opvolgingspercentage vrij laag.

Hoewel dus momenteel op veel bedrijven in het studiegebied minder dan het paritaire inkomen verdiend wordt is er toch met betrekking tot het verdiende inkomen de laatste jaren gemiddeld een aanzienlijke vooruitgang opgetreden. Door opheffing van vele kleine bedrijven en door uitbreiding van de produktie op de gecontinueerde bedrijven is de gemiddelde produktieomvang per bedrijf doorgaans aanzienlijk toegenomen. Dit geldt dus ook voor het inkomen per bedrijf en per arbeidskracht.

Tussen 1980 en 1985 steeg de produktie per regelmatig werkzame arbeidskracht en per hoofdberoepsbedrijf met gemiddeld 3% per jaar tot respectievelijk 97 sbe per arbeidskracht en 131 sbe per hoofdberoepsbedrijf. De grootste stijging vond plaats op de

hoofdberoepsbedrijven met neveninkomsten (op de "B"-bedrijven).
 Tabel 6.2 geeft hiervan een indruk.

Tabel 6.2 De gemiddelde productieomvang in 1980 en 1985 naar
 beroepsgroep

Beroepsgroep	sbe per bedrijf		Index 1980=100 1985
	1980	1985	
A-bedrijven	110	123	112
B-bedrijven	126	151	120
A + B-bedrijven	113	131	116
C-bedrijven	40	39	98
D-bedrijven	22	21	95
Alle bedrijven	74	82	111

7. Toekomstige ontwikkelingen

7.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is een beeld geschetst van de huidige landbouwkundige situatie in Ouddorp-West en is een analyse gemaakt van de ontwikkelingen in het recente verleden.

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op de te verwachten ontwikkelingen in de komende tien jaar (1985-1995). De basis van deze prognose wordt gevormd door de ontwikkelingen die in de afgelopen jaren plaats hebben gehad en die in de voorgaande hoofdstukken beschreven zijn. Trends uit het recente verleden worden evenwel niet zonder meer doorgetrokken, maar worden aangepast al naar gelang een ander verloop is voorzien bijvoorbeeld in verband met het huidige en in de toekomst te verwachten overheidsbeleid. Er wordt echter geen rekening gehouden met de uitvoering van een ruilverkaveling of herinrichting.

7.2 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

Het aantal hoofdberoepsbedrijven verminderde in de periode 1980-1985 relatief snel met gemiddeld 2,9% per jaar tot 69 in 1985.

Voor de prognose van het aantal hoofdberoepsbedrijven in de nabije toekomst wordt rekening gehouden met de volgende factoren:

- Meer beroepsbeëindiging door het toegenomen aantal oudere bedrijfshoofden.
- Meer voortzetting van bedrijven na beroepsbeëindiging als gevolg van een hoger opvolgingspercentage dan een aantal jaren geleden. In het recente verleden zijn slechts 17% van de bedrijven na beroepsbeëindiging voortgezet. Voor de nabije toekomst wordt van ca. 28% uitgegaan. Uit paragraaf 3.4 blijkt dat momenteel op 11 bedrijven, waar het bedrijfshoofd minstens 50 jaar is, een opvolger is (22%). Bij 6 bedrijven is het nog onbekend. In dit verband is het ook belangrijk dat de behaalde inkomens op de bedrijven momenteel beter zijn dan een aantal jaren geleden. Voor de nabije toekomst wordt ervan uitgegaan dat ca. 28% van de bedrijven na beroepsbeëindiging worden voortgezet.
- Aangehouden wordt dat net zoals in het recente verleden beroepsverandering op jongere leeftijd praktisch niet zal optreden.
- Ongeveer een zelfde verminderingspercentage van het aantal bedrijven door overige oorzaken dan beroepsbeëindiging.
- Een zelfde aantal stichtingen van nieuwe hoofdberoepsbedrijven als in het recente verleden (1 elke 5 jaar).

Enerzijds zullen er naar verhouding wel meer bedrijfshoofden uitreden dan in het recente verleden, maar anderzijds zullen naar verwachting ook iets meer nieuwe bedrijfshoofden toetreden (voor een nadere specificatie van deze berekening: zie bijlage 4).

In tabel 7.1 is het resultaat van de berekeningen op basis van deze uitgangspunten weergegeven.

Tabel 7.1 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 1980 tot 1995

Beginjaar	Aantal bedrijven	Uittreding	Toetreding	Aantal bedrijven	Eindjaar	Afname % per jaar
1980	80	14	3	69	1985	2,9
1985	69	18	6	57	1990	3,8
1990	57	14	5	48	1995	3,4

Uitgaande van de huidige leeftijdssituatie van de bedrijfshoofden en de hierbovenstaande uitgangspunten zullen er in 1995 ongeveer 48 hoofdberoepsbedrijven zijn. Dit is een verminderingpercentage van gemiddeld 3,6% per jaar hetgeen iets meer is als in het recente verleden.

Om enig inzicht te krijgen in de toekomstige ontwikkeling van het aantal bedrijven is aan enige streekkenners gevraagd naar hun mening daarover. Uit deze informatie komt naar voren dat 41 bedrijven over een periode van 10 jaar als blijvend worden beschouwd; over 7 bedrijven was men in twijfel. Men verwacht dus een iets sterkere afname dan uit de berekening volgt. Dit verschil heeft te maken met het t.o.v. de voorafgaande periode wat hoger opvolgingspercentage en de verwachting dat nog wel een enkel nieuw bedrijf zal worden gesticht.

De uitkomsten van beide benaderingswijzen wijzen dus in dezelfde richting.

Het proces van steeds toenemende vergrijzing zal in 1995 gekeerd zijn. Toch zal ook dan nog een groot percentage van de bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar zijn, namelijk 67% (in 1980 was dit 65% en in 1985 74%). Pas rond 2000 zal bij voortzetting van de huidige trend de gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden duidelijk gaan dalen.

7.3 Het aantal nevenbedrijven

In 1995 worden er iets meer nevenbedrijven (namelijk ca. 75) verwacht dan nu (65); zie tabel 7.2. Dit is het gevolg van een aantal effecten: Er komen door de toegenomen vergrijzing meer nevenbedrijven van bedrijfshoofden die hun bedrijf nog aanhouden

nadat ze 65 jaar geworden zijn. Voorts is er van uitgegaan dat er net zo veel "stichtingen" van nieuwe nevenbedrijven in de nabije toekomst zullen zijn als in het recente verleden (11 in 5 jaar tijds). Daar tegenover staat dat er veel meer nevenbedrijven opgeheven worden dan in het recente verleden, doordat in de groep nevenbedrijven de vergrijzing nog sterker toeneemt dan in de groep hoofdberoepsbedrijven.

Tabel 7.2 De ontwikkeling van het aantal nevenbedrijven van 1980 tot 1995

Beginjaar	Aantal bedrij- ven	Gesticht	Uit hoofd- beroeps- bedrijven	Opgehe- ven	Aantal bedrij- ven	Eindjaar
1980	50	11	11	7	65	1985
1985	65	11	13	15	74	1990
1990	74	11	8	18	75	1995

In 1995 zullen er dus veel meer nevenbedrijven in het studiegebied zijn dan hoofdberoepsbedrijven. Van alle bedrijven zal dan waarschijnlijk 60% een nevenbedrijf en 40% een hoofdberoepsbedrijf (nu beiden ca. 50%) zijn.

Dit stijgend aantal nevenbedrijven zal ook een stijgend aandeel in de totale land- en tuinbouwproductie innemen. Het productieaandeel van de nevenbedrijven stijgt tot ruim 20% in 1995 (In 1980 was dit 16% en in 1985 19%).

7.4 Cultuurgrond

Momenteel hebben de bedrijven in het studiegebied iets meer cultuurgrond in registratie dan een aantal jaren geleden (+ 17 ha). In 1985 gebruikten alle in het studiegebied gelegen bedrijven 921 ha cultuurgrond. Hierbij nam vooral het areaal cultuurgrond dat in gebruik is bij nevenbedrijven sterk toe.

Voor de nabije toekomst worden in het studiegebied geen plannen voor grondonttrekking ten behoeve van niet-agrarische bestemmingen voorzien. Als gevolg hiervan wordt ervan uitgegaan dat het totale areaal cultuurgrond van de geregistreerde bedrijven in 1995 ongeveer hetzelfde zal zijn als nu.

De nevenbedrijven zullen naar verwachting in 1995 een nog groter deel van alle cultuurgrond in gebruik hebben dan nu het geval is.

In 1995 worden er ongeveer 48 hoofdberoepsbedrijven en 75 nevenbedrijven verwacht. Uitgaande van een zelfde oppervlakte van de nevenbedrijven (gemiddeld ca. 4 ha, evenals in het recente

verleden) zal van de 925 ha cultuurgrond in 1995 ongeveer 625 ha in gebruik zijn bij hoofdberoepsbedrijven en ongeveer 300 ha bij nevenbedrijven.

Tabel 7.3 Ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond

	Oppervlakte in ha			Percentage		
	1980	1985	1995	1980	1985	1995
Hoofdberoepsbedrijven	716	670	625	79	73	68
Nevenbedrijven 1)	<u>188</u>	<u>251</u>	<u>300</u>	<u>21</u>	<u>27</u>	<u>32</u>
Totaal	904	921	925	100	100	100

1) Met 10 sbe en meer

7.5 Grondmobiliteit

Tussen 1980 en 1985 is 217 ha cultuurgrond van gebruiker gewisseld (dat is 24% van het totale grondgebruik). Ongeveer twee derde hiervan was voor iedereen, buitenom gezinsverband-overdrachten, vrij te krijgen. Hoe de grondmobiliteit zich in de toekomst zal ontwikkelen is zowel afhankelijk van het proces van bedrijfsbeëindiging als van bedrijfsverkleining door oudere bedrijfshoofden bij de overgang naar een nevenbedrijf. Deze beide processen zullen in de nabije toekomst, vooral onder invloed van de toegenomen vergrijzing van de bedrijfshoofden sterker zijn dan in het recente verleden. Hierdoor zal er naar verwachting ongeveer 50% meer grond van gebruiker wisselen dan in de afgelopen periode. Daardoor zal de mobiliteit van de grond, die momenteel in vergelijking met andere gebieden op een gemiddeld niveau ligt, veel hoger zijn dan in andere gebieden.

7.6 Bedrijfsoppervlaktestructuur

Door opheffing van kleine bedrijven en doordat de blijvende bedrijven grond zullen aantrekken zal de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven stijgen van 9,7 ha in 1985 tot 13,0 ha in 1995 (in 1980 was dit 9,0 ha).

Aannemend dat in 1995 een gelijksoortige verdeling over de bedrijfsoppervlakteklassen zal ontstaan als in 1985 en 1980 ontstaat het beeld dat in tabel 7.4 weergegeven is. In 1995 zullen er veel minder bedrijven zijn met een bedrijfsoppervlakte van minder dan 10 ha en veel meer bedrijven met een grotere bedrijfsoppervlakte.

Tabel 7.4 Hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakteklasse

Bedrijfsoppervlakte- klasse	Aantal bedrijven			Percentage		
	1980	1985	1995	1980	1985	1995
Tot 5 ha	20	15	4	25	22	8
5 - 10 ha	37	30	14	46	43	29
10 - 15 ha	15	17	15	19	25	31
15 - 20 ha	4	2	6	5	3	13
20 ha e.m.	4	5	9	5	7	19
	<u>80</u>	<u>69</u>	<u>48</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

7.7 Het grondgebruik

In hoofdstuk 5 is reeds geconstateerd welke verschillen er zijn tussen het grondgebruik in 1980 en 1985. Er komt nu meer zaadteelt en minder overige tuinbouw voor. Voorts is het areaal nogal toegenomen.

Voor het grondgebruik in de nabije toekomst wordt zowel uitgegaan van de tendentie uit het recente verleden, de huidige en de voorziene toekomstige rentabiliteiten van de diverse gewassen, de ontwikkelingen van het grondgebruik in de gehele gemeente Goedereede en het huidige en te verwachten EG-landbouwbeleid (met name belangrijk voor de rundveehouderij en de graanteelt).

Op basis hiervan is een raming gemaakt van het grondgebruik, hetgeen in tabel 7.5 weergegeven is.

7.8 Ontwikkeling van de bedrijfstypen

Zoals in paragraaf 3.2 en bijlage 1 is vermeld, is de afgelopen jaren het aantal bedrijven dat zich op de zaadteelt gespecialiseerd heeft, relatief toegenomen. Voorts nam het aantal gecombineerde bedrijven toe. Het aantal bedrijven dat zich op de akkerbouw en de veehouderij toelegde, is teruggelopen.

Voor de nabije toekomst kunnen we niet zonder meer van een zelfde ontwikkeling uitgaan als in het recente verleden. Zo zal naar verwachting het aantal veehouderijbedrijven, gezien de huidige omvang van deze bedrijven, gelijk blijven (3). Het aantal akkerbouwbedrijven daarentegen zal waarschijnlijk nog veel verder teruglopen, gezien de geringe omvang van deze bedrijven. Verwacht wordt dat het gebied zich als centrumgebied voor zaadteelt zal handhaven, hoewel het relatieve aandeel in het Nederlandse areaal waarschijnlijk verder zal teruglopen). Het relatieve aandeel van de zaadteeltbedrijven zal in de nabije toekomst waarschijnlijk nog wat verder toenemen o.m. omdat het totale zaadteeltareaal nog iets zal toenemen. Hierbij zal het aantal gespecialiseerde zaad-

Tabel 7.5 Verwachte ontwikkelingen van het grondgebruik.
Alle bedrijven.

Grondgebruik	Arealen ha			Percentages		
	1980	1985	1995 3)	1980	1985	1995 3)
Grasland	177	205	205	20	22	22
Bouwland	407	410	385	45	44	42
W.v.: Granen	236	202	170	26	22	18
Consumptieaard. 1)	74	77	75	8	8	8
Suikerbieten	56	62	60	6	7	7
Snijmais	20	27	30	2	3	3
Ov. gewassen	21	42	50	3	4	6
Zaadteelt	162	181	200	18	20	22
W.v.: Groentezaad 2)	55	48	40	6	5	4
Oost-Ind. Kers 2)	30	31	30	4	4	4
Slaapmutsje 2)	29	30	30	3	3	3
Ov. bloemzaden 2)	47	72	100	5	8	11
Overige tuinbouw	158	125	135	17	14	14
W.v.: Vroege aardapp. 2)	57	64	75	6	7	8
Opengr. groente	72	43	40	8	5	4
Bloembollen	22	14	15	2	2	2
Bloemkw. gewassen	4	3	5	1	-	-
Boomkw.+glastuinb.	1	1	-	-	-	-
Totaal cultuurgrond	904	921	925	100	100	100

- 1) Exclusief vroege aardappelen
 2) Schattingen op basis van gewassenkaart
 3) Ramingen

teeltbedrijven relatief verder toenemen. Het aandeel van de gecombineerde bedrijven zal ongeveer gelijk blijven en dat van de overige tuinbouwbedrijven nog iets zakken.

Gezien bovenstaande aannames, de ontwikkeling in het recente verleden en het verwachte totale aantal hoofdberoepsbedrijven in 1995 zal het aantal bedrijven zich naar bedrijfstype ongeveer ontwikkelen zoals in tabel 7.6 weergegeven is. Hierbij moet men wel in ogenschouw nemen dat het totale aantal bedrijven niet groot is en er veel onzekerheden zijn, zodat de prognose van het aantal bedrijven per bedrijfstype met de nodige omzichtigheid dient te worden gehanteerd.

Tabel 7.6 Ontwikkeling van het aantal bedrijven naar bedrijfstype

Bedrijfstype	Aant.hoofdberoepsbedr.			Percentages		
	1980	1985	raming 1995	1980	1985	raming 1995
Gespec. zaadteelt bedr.	8	18	16	10	26	33
Overw. "	28	16	10	35	23	21
Overige tuinbouw "	25	15	8	31	22	17
Akkerbouw "	6	3	1	7,5	4,5	2
Veehouderij "	7	3	3	9	4,5	6
Gecombineerde "	<u>6</u>	<u>14</u>	<u>10</u>	<u>7,5</u>	<u>20</u>	<u>21</u>
Totaal	80	69	48	100	100	100

7.9 Het aantal arbeidskrachten

De totale hoeveelheid arbeid die op de hoofdberoeps- en de nevenbedrijven in het studiegebied verricht wordt is de afgelopen jaren ongeveer constant gebleven (ca. 150 arbeidsjaareenheden). Wel zijn er grote veranderingen opgetreden in de verdeling over de diverse categorieën. Er is nu veel meer losse en onregelmatige arbeid in het studiegebied, dan enige jaren geleden. Zo nam het totale aantal arbeidskrachten dat geheel of gedeeltelijk, regelmatig of onregelmatig op hoofdberoeps- of nevenbedrijven in het studiegebied in de land- en tuinbouwsector werkzaam is, de afgelopen jaren toe van 193 tot 210 personen. Het aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven daarentegen liep de afgelopen jaren echter terug van 107 tot 93 (dat is met gemiddeld 2,8% per jaar). Deze teruggang van het aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven hing samen met de afname van het aantal hoofdberoepsbedrijven. Daarnaast was er sprake van een lichte stijging van de gemiddelde arbeidsbezetting per hoofdberoepsbedrijf.

Voor de nabije toekomst wordt verwacht dat de totale hoeveelheid arbeid die er in het studiegebied verricht gaat worden ongeveer dezelfde omvang zal hebben als nu (ca. 150 arbeidsjaareenheden). Wel zal het aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven verder teruglopen. Uitgaande van ongeveer een zelfde ontwikkeling van de arbeidsbezetting per bedrijfstype als in het recente verleden zullen er in 1995 ongeveer 74 regelmatig werkzame arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven werkzaam zijn (d.i. een daling met gemiddeld 2,3% per jaar). Daarmee zal het gemiddeld aantal regelmatig werkzame arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven toenemen tot ruim 1,5 per bedrijf tegen 1,35 in 1985.

Het aantal overige arbeidskrachten (d.w.z. op de nevenbedrijven en het aantal onregelmatige of minder dan 20 uur per week werkzaam) zal in het gebied verder toenemen. Daardoor zal het totaal aantal personen dat geheel of gedeeltelijk, regelmatig of onregelmatig in de land- of tuinbouw in het studiegebied werkzaam is kunnen stijgen van 210 in 1985 tot ca. 230 in 1995.

7.10 Produktieomvang en inkomenssituatie

Ten gevolge van een verwachte toekomstige intensivering van het grondgebruik zal de totale land- en tuinbouwproduktie in het studiegebied tot 1995 met ongeveer 6% toenemen (tot ca. 12.350 sbe). Hiervan zullen de hoofdberoepsbedrijven ca. 9.750 sbe voor hun rekening nemen, hetgeen neerkomt op gemiddeld ca. 203 sbe per hoofdberoepsbedrijf. Dit zou een stijging van de gemiddelde produktieomvang per hoofdberoepsbedrijf betekenen van gemiddeld 4,5% per jaar (tussen 1980 en 1985 was dit gemiddeld ca. 3% per jaar). De produktiestijging per arbeidskracht zal ongeveer in dezelfde orde van grootte zijn als in het recente verleden (ca. 3% per jaar). Deze zal in 1995 ca. 132 sbe bedragen.

Deze produktiestijging per hoofdberoepsbedrijf en per arbeidskracht zal ook tot gevolg hebben dat de inkomenssituatie per bedrijf en per arbeidskracht verder zal kunnen verbeteren. De behaalde inkomens kunnen dan ca. één derde hoger liggen dan thans. Of in werkelijkheid sprake zal zijn van een verbetering van de inkomenssituatie hangt o.m. af van de ontwikkelingen van opbrengsten en kosten. Verder is het mogelijk dat men iets minder sterk gaat intensiveren als hier is aangehouden.

8. Slotbeschouwing

De situatie van de land- en tuinbouw in "Ouddorp-West" is erg bijzonder in vergelijking met andere gebieden. Het studiegebied is één van de belangrijkste centra van de tuinbouwzaadteelt in het land. Voor de bloemzaadteelt is het zelfs het belangrijkste centrum. Er zijn bloemzaadteelten waarvan bijna het totale landelijke areaal in Ouddorp-West geteeld wordt.

Daarnaast speelt de opengrondstuinbouw met als belangrijkste gewassen vroege aardappelen, gladiolen, sjalotten, witlof en andere opengrondgroenteteelten een grote rol. Naast deze tuinbouw-takken is in mindere mate ook de akkerbouw en de veehouderij in het studiegebied van belang.

In vergelijking met andere gebieden heeft het studiegebied enkele zwakke en sterke punten.

Een sterk punt van het studiegebied is het feit dat men de beperkte mogelijkheden die de aanwezige cultuurgrond in het gebied biedt (dikwijls al of niet uitgemijnde schrale zandgronden) goed heeft weten te benutten. Ook heeft men goed ingespeeld op de specifieke lokale klimaatsomstandigheden (meer zon langs de kust, gematigder temperatuur in voorjaar en zomer, minder regen in het groeiseizoen). Een en ander heeft er toe geleid dat vele bedrijven in het gebied zich enigszins hebben gespecialiseerd op de zaadteelt, al of niet in combinatie met vroege aardappelen, gladiolen, sjalotten en andere opengrondstuinbouwteelten. Ook akkerbouw en veehouderij komen in combinatie met deze tuinbouwteelten voor. In de loop der jaren is het grondgebruik in het gebied doorgaans steeds intensiever geworden. Het areaal zaadteelt nam verder toe. Ook binnen de zaadteelt is steeds geprobeerd die gewassen te telen die het meest geschikt waren voor het gebied en het meest opbrachten: De groentezaadteelt is steeds meer verdrongen door de intensievere bloemzaadteelt. Ook binnen de bloemzaadteelt is het areaal specifieke bloemzaadteelten steeds verder uitgebreid ten koste van de wat grovere bloemzaadteelten.

Ouddorp en omgeving is nog steeds één van de belangrijkste zaadteeltcentra van Nederland. Desalniettemin is het aandeel in het totale landelijke zaadteeltareaal de afgelopen jaren enigszins teruggelopen. Dit komt door de sterke ontwikkelingen elders. Dit betreft bijvoorbeeld het telen van steeds meer intensieve bloemzaadteelten en van zaadteelt onder glas in Tholen. (In Ouddorp komt dit niet voor. Ook heeft men in Tholen een beter functionerende zaadteeltstudieclub dan in Ouddorp). Men zal in Ouddorp attent moeten zijn op deze ontwikkelingen elders en hier op in moeten spelen, wil men zijn gebiedspositie m.b.t. de zaadteelt in de toekomst handhaven.

Ondanks het feit dat de intensiteit van het grondgebruik en daardoor de inkomsten per ha in het studiegebied vrij goed zijn, zijn bij veel bedrijven deze inkomsten doorgaans net te gering om tot een aanvaardbaar totaal arbeidsinkomen te komen. Het inkomen per arbeidskracht ligt in het studiegebied gemiddeld circa één vijfde onder het landelijk gemiddelde. Dit kan een aantal redenen hebben: Soms heeft men te weinig grond, of heeft men toch nog te weinig het grondgebruik geïntensiveerd, of zijn de behaalde saldo's per ha nog te weinig in relatie tot de hoeveelheid verrichte arbeid. In de meeste gevallen is dit laatste het geval: Met een volledige arbeidsinzet wordt met een toch op zich intensieve teelt (zaadteelt, vroege aardappelen, opengrondsgroenten, gladiolen e.d.) een te gering saldo per ha behaald. Daarnaast speelt de geringe bedrijfsoppervlakte, de ongunstige verkavelingssituatie en de weinige mechanisatiemogelijkheden een rol.

Als gevolg van een en ander zijn er in het gebied weinig opvolgers, vermindert het aantal hoofdberoepsbedrijven relatief snel en is er een toenemende vergrijzing. Daarnaast is de afgelopen jaren het aantal hoofdberoepsbedrijven met neveninkomsten en het aantal nevenbedrijven toegenomen. Dit alles bij een ongeveer gelijke totale arbeidsinzet in het studiegebied.

Wil men bovenstaande processen keren en met name de hoofdberoepsbedrijven meer continuïteitsmogelijkheden geven op langere termijn dan zijn er voor het gebied verschillende mogelijkheden denkbaar, bijvoorbeeld:

- De komende jaren zullen er meer bedrijven worden beëindigd dan in het recente verleden. Voor bestaande bedrijven biedt dit mogelijkheden om hun vaak geringe bedrijfsoppervlakte verder uit te breiden. Bij een grotere bedrijfsoppervlakte zal ook sneller de aanschaf van meer machines rendabel zijn, zodat minder loonwerk nodig zal zijn.
- Zich verder specialiseren op de zeer specifieke bloemzaadteelt is doorgaans een rendabele zaak; echter hierbij moet ook bedacht worden dat aan een zeer sterke specialisatie ook grotere risico's zitten. Verdere specialisatie moet worden afgewogen tegen risicospreiding.
- Kennis en ervaringen van de individuele zaadteler op het gebied van bijvoorbeeld bemesting, onkruidbestrijding, optimale plantafstanden, bestuivingservaringen met bijen, middelen om zaadverlies te voorkomen, kiemkracht te bevorderen, droogkosten te verlagen, schoningsmethoden etc. zouden meer met elkaar uitgewisseld kunnen worden. De bestaande zaadteeltstudieclub zou hierbij een actievere rol kunnen vervullen.
- Meer inkomen kan ook behaald worden door in de winterperiode meer producten voort te brengen. Mogelijkheden zouden b.v. zijn meer witloftek (dat ook nu al enkele bedrijven doen) en bollentrek (gunstige klimaatsomstandigheden, enige bollenkennis is al aanwezig in het gebied; wel zijn kleine kasjes nodig, die mogelijk in de zomerperiode gebruikt zouden

kunnen worden voor de zaadteelt onder glas. Een moeilijkheid hierbij is dat deze activiteiten wel enige investeringen vereisen. De investeringsbereidheid in het gebied is echter doorgaans niet groot.

- Het zoeken naar meer neveninkomsten op de hoofdberoepsbedrijven. Aanvulling van het agrarisch inkomen kan op enkele bedrijven b.v. in dit toeristisch erg bekend gebied geschieden door voorzieningen te scheppen voor recreatie op het bedrijf. Zo kan het kamperen bij de boer, de z.g. mini-campings, wellicht een aanvulling op het inkomen leveren, zodat de kans op continuïteit van enkele Ouddorpse bedrijven vergroot kan worden. (In andere kustgemeenten in het zuidwesten komen mini-campings op zeer grote schaal voor, b.v. op Walcheren). Hierbij moet wel opgemerkt worden dat maar een beperkt aantal bedrijven in het studiegebied hiervoor geschikt zijn i.v.m. het ontbreken van een erf of bedrijfsgebouw. Daarnaast is ook de beschikbare arbeid in de zomerperiode en de situering t.o.v. de kust van belang.
- Een verbetering van de cultuurtechnische omstandigheden kan ertoe bijdragen dat de werkomstandigheden in het gebied verbeterd worden. Daarnaast kunnen de produktiekosten verlaagd worden.

Kavelconcentratie is wenselijk. Bijna de helft van de bedrijven heeft nu meer dan 10 kavels. Minder kavels per bedrijf heeft voordelen van minder rijafstanden tussen de kavels onderling, minder rand- en wendakerverliezen, meer mogelijkheden tot mechanisatie en beregening van sommige teelten en gelijktijdig ploegen van meer grond. Daarentegen: enkele kavels per tuinbouwbedrijf zijn wel wenselijk i.v.m. de gewenste diversiteit in grondsoorten en vermijding van oogstrisico's. Voor de 3 veehouderijbedrijven, die ook nu veel kavels hebben zou het wel het beste zijn als deze alle grond bij huis zouden hebben.

De interne ontsluiting van veel percelen kan ook op veel plaatsen verbeterd worden. De bereikbaarheid wordt hiermee vergroot, produkten kunnen makkelijker afgevoerd worden en transportlijnen tussen de kavels onderling worden kleiner. De waterbeheersing is doorgaans goed. Wel zijn er enkele lokale knelpunten. Bij verdere ontwatering moet men in dit gebied oppassen dat men juist de verdroging in de zomerperiode niet bevordert. Een aanvoerleiding van voldoende goed en zoet water (misschien vanuit het Haringvliet?) zou voor bepaalde teelten een verdere stimulans kunnen zijn (met name in de opengrondsgroenteteelt). Nader onderzocht zou kunnen worden of aanvoer van zoet water wenselijk (en rendabel!) is.

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek
Bevolking der Gemeenten van Nederland per 1 januari 1975 t/m 1985
Den Haag, 1975 t/m 1985

Centrale Cultuurtechnische Commissie
Advies ex. artikel 32 rapport van de Ruilverkavelingswet 1954
Januari 1985

Gemeente Goedereede
Bestemmingsplan "Landelijk Gebied"
Goedereede, december 1972

Gemeente Goedereede
Bestemmingsplan "Oudeland en Oude Nieuwland"
Goedereede, april 1981

Haan, W.G. de
Goeree Overflakkee; Perspectieven voor intensieve tuinbouw
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1963

Landbouwschap e.a.
Algemene Teelt Voorwaarden voor de teelt van in voorkoop gekochte
zaaizaden van groente- en bloemgewassen
Den Haag, 1978

Landbouwschap e.a.
Algemene Teelt Voorwaarden voor de teelt van in voorkoop gekochte
zaaizaden van landbouwgewassen
Den Haag, 1984

Nederlandse Algemene Keuringsdienst voor Groente- en bloemzaden
Jaarverslagen 1979 t/m 1985
Roelofarendsveen, 1979 t/m 1985

Nederlandse Algemene Keuringsdienst voor Siergewassen
Jaarverslag 1984
Den Haag, 1984

Rijk, J. de
De Stelle; Sociaal economische schets van een ruilverkavelingsge-
bied op Goeree-Overflakkee
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1969

Schik, K.E.
De positie van de Tuinbouwzaadteelt
Barendrecht, Consulentschap voor de akker- en tuinbouw, 1986

LITERATUUR (vervolg)

Stiboka

De bodemkaart van Nederland. Blad 36 en 42 Oost
Wageningen, 1967

Werkgroep Landbouw van de gemeentelijke commissie ruimtelijke
ordening

De landbouw in Goedereede
Goedereede

Bijlagen

Bijlage 1 Mutaties in het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

Bedrijven in 1980	1980 to- taal	1985					Gecom- bin. bedr.	1980-1985 verdwenen
		Gesp. zaad- teelt bedr.	Overw. zaad- teelt bedr.	Ov. tuinb. bedr.	Akker- bouw- bedr.	Vee- houde- rij- bedr.		
Gespec. zaadteeltbedr.	8	6	-	-	-	-	-	2
Overw. " "	28	9	6	5	-	-	1	7
Overige tuinbouw "	25	3	8	8	1	-	3	2
Akkerbouw "	6	-	-	1	-	-	5	-
Veehouderij "	7	-	-	-	-	3	4	-
Gecombineerde "	6	-	2	-	2	-	1	1
1980-1985 bijgekomen	-	-	-	1	-	-	-	(1/12)
1985 totaal	80	18	16	15	3	3	14	(69)

Bijlage 2 Standaardbedrijfseenheden

Een standaardbedrijfseenheid is een eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden.

Hieronder volgen enige normen (aantal sbe per ha/dier, normen 1981).

Gewas	Sbe per ha	Gewas	Sbe per ha
Wintertarwe	3,0	Witlofwortelteelt	10,0
Overige granen	2,0	Witloftrek	25,0
Suikerbieten	7,0	Gladiolen	20,0
Consumptieaardappelen (klei)	8,0	Stambonen	25,0
Vroege aardappelen	11,0	Tuinbonen	17,0
Grasland	1,1	Spinazie	25,0
Snijmais	3,5	Was- en bospeen	34,0
Groentezaadteelt	22,0	Melkkoaien (sbe p. dier)	2,1
Bloemzaadteelt	32,0	Jongvee (sbe p. dier)	0,7
Bloemwekerijgewassen open gr.	70,0		

Bijlage 3 Berekening van de totale arbeidsopbrengst in het studiegebied

Teelt	Sbe	Ha	Arbeidsopbrengst in gulden per sbe/ha	Totale arbeidsop- brengst (in duiz- enden gulden)
Groentezaad		48	4250,-/ha 1)	204
Slaapmutsje-zaad		30	8100,-/ha 2)	243
Oost-Indische Kers		31	7700,-/ha 3)	239
Overige bloemzaad		72	11.000,-/ha 4)	792
Op.gr. groente (incl. vroege.aardap.)	1208		322,-/sbe 5)	389
Bloembollen	397		420,-/sbe 6)	167
Bloemwekerijgewassen open grond		3,48	9,-/m ² 7)	313
Boomwekerijgewassen	33		254,-/sbe 8)	8
Glastuinbouw	113		408,-/sbe 9)	46
Witloftrek	325		320,-/sbe 10)	104
Akkerbouw	1452		383,-/sbe 11)	556
Veehouderij	1142		281,-/sbe 12)	321
Intensieve veehouderij	152		268,-/sbe 13)	41
Totaal				<u>3.423</u>

- 1) Bruto-opbrengst (gem. ca. 6.250,-/ha) - kosten loonwerk, bemesting, ziektebestrijding (totaal f 1.500,-/ha) - bruto of berekende pacht (f 500,-/ha). Bron: Bedrijfsvoorlichting zaadteelt
- 2) Bruto-opbrengst (gem. ca. 10.000,-/ha) - kosten loonwerk (750,-), bemesting (400), ziektebestrijding (250,-), bruto of berekende pacht (500,-). Bron: Bedrijfsvoorlichting zaadteelt
- 3) Bruto-opbrengst (gem. ca. f 10.000,-/ha) - kosten loonwerk (350,-), bemesting (800,-), ziektebestrijding (650,-), bruto of berekende pacht (500,-). Bron: Bedrijfsvoorlichting zaadteelt
- 4) Bruto-opbrengst (gem. ca. f 13.000,-/ha) - kosten loonwerk, bemesting, ziektebestrijding, bruto of berekende pacht (totaal 2.000,-). Bron: Bedrijfsvoorlichting zaadteelt + gebiedsonderzoek
- 5) Gemiddelde uit het LEI-boekhoudnet over de jaren 1982 t/m 1984
- 6) " " " " " " " " " " " "
- 7) Zie publicatie kwantitatieve informatie voor de tuinbouw + berekend uit kosten- en opbrengstcijfers
- 8) Gemiddelde uit het LEI-boekhoudnet over de jaren 1982 t/m 1984
- 9) " " " " " " " " " " " "
- 10) Informatie afdeling tuinbouw, LEI
- 11) Gemiddelde uit het LEI-boekhoudnet over de jaren 1982/83 t/m 1984/85. Zuidwestelijk zeekeleigebied. Akkerbouwbedrijven kleiner dan 20 ha
- 12) Gemiddelde uit het LEI-boekhoudnet over de jaren 1982/83 t/m 1984/85. Weidebedrijven 170-200 sbe
- 13) Gemiddelde uit het LEI-boekhoudnet over de jaren 1982/83 t/m 1984/85. Kleinere bedrijven met intensieve veehouderij.

Bijlage 4 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven in de periode 1980-1995

Leeftijd be- drijfshoofden in 1980	Aantal be- drijven in 1980	1980 - 1985			Aantal bedrij- ven in 1985
		-----		Nieuwe bedrijfs- hoofden	
		Afname bedrijfshoofden	Overige		
		Beroepsbe- eindiging	oorzaken		
Tot 30 jaar	2			1	1
30 - 35 jaar	0			1	3
35 - 40 jaar	6			1	1
40 - 45 jaar	8		1		6
45 - 50 jaar	12				7
50 - 55 jaar	12				12
55 - 60 jaar	19				12
60 - 65 jaar	13	8			19
65 - 70 jaar	6	3			5
70 jaar en ouder	2	1	1		3
Totaal	80	12	2	3	69

Leeftijd be- drijfshoofden in 1985	Aantal be- drijven in 1985	1985 - 1990			Aantal bedrij- ven in 1990
		-----		Nieuwe bedrijfs- hoofden	
		Afname bedrijfshoofden	Overige		
		Beroepsbe- eindiging	oorzaken		
Tot 30 jaar	1			2	2
30 - 35 jaar	3			2	3
35 - 40 jaar	1			2	4
40 - 45 jaar	6		1		2
45 - 50 jaar	7				5
50 - 55 jaar	12				7
55 - 60 jaar	12				12
60 - 65 jaar	19	12			12
65 - 70 jaar	5	2			7
70 jaar en ouder	3	2	1		3
Totaal	69	16	2	6	57

Leeftijd be- drijfshoofden in 1990	Aantal be- drijven in 1990	1990 - 1995			Aantal bedrij- ven in 1995
		-----		Nieuwe bedrijfs- hoofden	
		Afname bedrijfshoofden	Overige		
		Beroepsbe- eindiging	oorzaken		
Tot 30 jaar	2			2	2
30 - 35 jaar	3			2	4
35 - 40 jaar	4			1	4
40 - 45 jaar	2				4
45 - 50 jaar	5				1
50 - 55 jaar	7				5
55 - 60 jaar	12				7
60 - 65 jaar	12	7			12
65 - 70 jaar	7	4			5
70 jaar en ouder	3	2	1		3
Totaal	57	13	1	5	48